

Història de la Filosofia Moderna II

Il·lustració, Romanticisme, Idealisme i Sospita

Primavera, 2022-2023

Caspar David Friedrich, (fragment de) *Der Wanderer über dem Nebelmeer* (1818)

*Aquests apunts poden contenir imprecisions.
No són substitut d'anar a classe, ni pretenen suplir la docència.*

La Il·lustració

Professor: Gonçal Mayos Solsona (mayos@ub.edu)

0.1. Influències de Kant

Les seves cinc grans influències representen, cadascuna, un gran i complex moviment. No vol dir que no sàpiga que existeixen la resta de pensadors de cada moviment, és que n'hi ha un amb qui s'identifica més o que el fascina especialment.

- **Revolució Científica:** Newton
- **Racionalisme:** Wolff
- **Empirisme:** Hume
- **Il·lustració:** Rousseau
- **Pietisme**

Kant culmina la Il·lustració. És qui desentranya tota la problemàtica de l'Edat Moderna.

0.1.1. Newton

Sintetitza tota la revolució científica, començada per Galileu, Copèrnic... i la culmina. Newton s'ha passat anys amb la disputa entre nacions sobre l'autoria del *càlcul infinitesimal*, contrari a **Leibniz**. Tot i que Newton és ara considerat el **pare de la Física moderna**, aleshores Europa es decanta més per Leibniz, més elegant.

A partir de les seves idees, Kant desenvolupa la *Teoria de Kant-Laprasch*: sobre la geogènesi dels cossos celestes. La gravitació va concentrant la pols còsmica i, en aquests cúmuls giratoris, les partícules convergeixen i xoquen i creen els cossos. És una obra *precrítica* i la base de la teoria astronòmica encara acceptada avui dia.

Newton és **atomista**. En aquells temps, tot allò relacionat amb les accions a distància ha quedat desfasat, ridiculitzat; recorda als quatre elements d'Aristòtil, aspirant a anar al lloc on pertanyen, i d'altres explicacions sense base científica sobre per què els objectes cauen. La gran aportació de **Newton** és la noció de **força**. En aquella època ningú entenia la idea física que els cossos s'atreuen a distància (la gravitació). Ni Newton sabia el que era la gravetat; ho defensava perquè quadrava, però que no li preguntessin per implicacions metafísiques o definicions concretes.

0.1.2. Escola Leibniz-Wolff

La **dualitat racionalisme-empirisme** són mitges veritats.

Kant, en la seva etapa *precritica*, estava inscrit com a deixeble i membre de l'Escola de Leibniz-Wolff. *No és qualsevol racionalisme*, sinó d'un **racionalisme dogmàtic**, el gran sistematitzador del qual és **Christian Wolff**. Kant havia de seguir manuals a les seves classes; no podia fer cursos propis. Li agradaven molt els de **Baumgarten**¹: fundador de l'estètica racionalista moderna.

Kant valora la dualitat de l'empirisme menys; no dona tanta importància ni a Locke ni al bisbe Berkeley: qui li interessa és **Hume**, a qui no considera tant com un *empirista* que com un *escèptic*: Hume és empirista i vol ser empirista i vol trobar solucions empíriques, i és tan coherent amb els seus anàlisis que arriba a conclusions escèptiques.

Racionalisme	Empirisme
Racionalisme dogmàtic sistematitzat per <i>Wolff</i> .	Escepticisme de <i>Hume</i> .

Figura 1. Dualitat racionalisme-empirisme

Finalment, acabarà abandonant l'Escola. Afirmar que **Hume l'ha despertat** d'aquest racionalisme dogmàtic i ha començat a veure les seves contradiccions.

0.1.3. Rousseau

Dins la *Il·lustració Francesa*, el que més interessa a Kant és Rousseau, un il·lustrat de tercera generació (critica les dues generacions anteriors d'il·lustrats); comença com a il·lustrat però acaba *radicalment romàntic*; a vegades se'l considera amfibi.

La qüestió és: **són la ciència i l'art moderns millors que els antics?** Rousseau diu que **sí**: tant l'art, com la tècnica, com la literatura, són *superiors*... **però som millors?** Hem superat moralment els antics? **No**; amb la millora de tota la resta de coses, hem entrat en *decadència*: som més hipòcrites, més mentiders...

I això és una mena de tocada d'atenció als il·lustrats, tan inflats amb la seva raó i la seva saviesa, que s'han estarrufat i tancat en una gàbia del seu propi coneixement. I així entra al romanticisme. **Critica els il·lustrats i la seva raó; sense ser irracionalista.**

0.1.4. Hume

Hume li permet veure els problemes que té el racionalisme de l'Escola Leibniz-Wolff. En començar a fer-se preguntes, troba quatre antinòmies flagrants: és capaç de demostrar,

¹ Prèviament interpretat com a *Von Garden* a classe.

al llarg de la **cosmologia racional** (i quatre més a la **psicologia racional**), quatre parelles de tesis i antítesis. Si es pot demostrar *A* i *no A* és que hi ha un problema...

Gràcies a ell **es desperta del somni metafísic**, fal·laç. El problema és que les conseqüència de Hume són **escèptiques**, i Kant *no ho vol acceptar*, perquè se li desmuntaria tot el mètode. Per tant, *la seva filosofia la redacta com a resposta a Hume*; n'alaba la filosofia, però demostra que **la raó pot sobreviure a les seves conseqüències**. Així, ell rebutja la raó presumptuosa dels il·lustrats i crea la raó crítica.

0.1.5. Pietisme

La mare de Kant el va educar en el pietisme, una doctrina protestant molt **fideista**: una secta o corrent protestant que creu molt en la fe: una de les seves idees clau és que la saviesa és perillosa, i que en la ignorància hi pot haver una superioritat ètica (cosa que el molestava molt); manté que **la fe és independent de la raó**, o que són hostils entre elles. Malgrat el seu racionalisme, molts aspectes d'aquesta educació se li van quedar.

Al llarg de la seva carrera, *no va ensenyar teologia*; per més que era típic entre els professors de filosofia. S'hi va resistir sempre, malgrat ser un gran entès i creient.

Escriu sobre la religió: *La religió dins dels límits de la mera raó*. Kant, doncs, només **parla de la religió de manera filosòfica**, mai teològica; des d'un punt de vista *racional*. Pràcticament li va propinar una expulsió de la universitat; però ja estava molt consagrat.

0.2. Etapes de l'Edat Moderna

Hi ha tres etapes en l'Edat Moderna:

Primera modernitat	<i>Nucli dels segles XVII i XVIII</i>	<i>Neuzeit, Age Classique</i> (és en francès, no en llatí ni grec; Foucault), <i>Early Modernity</i>
Temps crítics	<i>1750-1804</i>	<i>Era de revolucions política</i> (Hobsbawn) i <i>industrial</i> , o la <i>Sattelzeit</i> (Koselleck). Hume (<i>Enquiry</i> U i 1748), Rousseau, Kant.
Segona modernitat	<i>Segle XIX</i>	<i>Moderne-Modernitat</i> (Habermas), <i>Modernite</i> (Foucault), <i>Modernity</i> o <i>Classical modernity</i> (Berman). Hegel (Kierkegaard, Shopenhauer, Darwin, Marx) i Nietzsche.

Figura 2. Etapes de l'Edat Moderna

L'Edat Moderna es pot dividir en períodes filosòfics, amb autors representatius propis:

Figura 3. Etapes filosòfiques de l'Edat Moderna i respectius autors principals

0.3. Lectures i lliçons

S'inclouen els apunts sobre les lectures demanades per a l'examen.

0.3.1. Breu valoració de Kant i Herder

De **Kant** es diu que és un pensador influent. La raó per la qual Kant abandona la seva actitud de mer professor de filosofia és, en gran mesura, l'impuls de Herder i el naixent moviment romàntic que amenaçaven en gran part el projecte filosòfic i social il·lustrat.

De **Herder** se'n condemna el caràcter oblidat i incomprès. Defensa que per penetrar profundament en allò humà es necessita la participació del conjunt de les facultats humanes (sentiment i imaginació), perquè l'autèntic historiar ha d'implicar comprensió.

0.3.2. Per a una macrofilosofia

La **macrofilosofia** és l'anàlisi de conceptes que va més enllà de tot filòsof, mentalitat o cultura concreta. *Estudia els conceptes filosòfics agregats i els explica a partir de les circumstàncies compartides pels grups d'agents culturals.* És un procés de gran abast: tant **temporal** (de molt llarga duració), **geogràfic** (global) i **cultural** (en tots els àmbits científics, artístics, polítics, religiosos...).

0.3.3. Revolucions filosòfiques en anys crítics

Sièyes és un pensador que advoca per una revolució de reivindicació humana similar a la francesa. Amb **Kant**, representen a qui *no en dubtà mai de la legitimitat* (la prova d'un sentit moral compartit), però lamentaven que s'escapés dels límits de la raó burgesa.

Kant ressalta el paper del subjecte i la responsabilitat de la consciència individual en el fet ètic i polític; *legitimar el dret dels subjectes humans a derrocar a tot dèspota i institució que atempti contra la seva consciència moral.* En allò ètic **el subjecte** és legislador i **escull la pròpia màxima moral**, independent dels valors socials o circumstàncies externes. **Allò decisiu és determinar l'aportació del subjecte en el coneixement, l'ètica i la política**; sempre *dins del marge de la raó*. Per la via crítica, fonamenta la possibilitat de coneixement objectiu, intel·lecció moral i avaluació estètica.

Els factums són els camins que li són donats a la humanitat per pensar-se: tenen necessàriament el seu *fonament en el subjecte i la racionalitat*.

Els **idealistes** i els **romàntics** pretenen *anar més enllà de Kant*, però gràcies a Kant: volen **ampliar la subjectivació i la multiplicitat d'allò humà**. Pel preromàntic **Herder**, la complexitat d'allò humà és tal que *la raó no pot comprendre-la* ni satisfer-la

La seva **seqüela** és que *la racionalitat ja no pot fer-se càrrec* eficaçment de la creixent complexitat d'allò humà i sorgeixen plantejaments arracionals (el retorn al mite, la religió la fantasia; l'aparició del geni, el carisma, allò sublim, l'inconscient...). **Herder** pot ser la clau amb el seu **expressivisme** (la característica més decisiva de la humanitat és l'autoexpressió): *l'expressió d'una perspectiva vital pròpia i característica*. D'aquí el model romàntic de l'art i l'artista com a nuclis per concebre la vida sencera.

Tals perspectives sorgeixen de l'intent de resoldre els problemes creats per l'accentuat individualisme i subjectivisme il·lustrat. Són seqüeles de la revolució moderna i burgesa.

0.3.4. La Il·lustració

La crítica il·lustrada *va sobretot en contra de la concepció religiosa de la vida*. Amb la seva **raó instrumental i voluntat de fer l'home l'amo del món**, la Il·lustració és el vector clau de l'Occident, inacabat. És un procés de llarga duració en evolució interna i que es relaciona amb altres processos superposats.

La Il·lustració neix dels profunds canvis geopolítics dels segles XVII i XVIII: la mort de Lluís XIV a França, la decadència final de l'Imperi Espanyol, la fi dels somnis de conquesta del Sacre Imperi Germànic i el Papa. França i Espanya cauen en bancarrota; Gran Bretanya encara prospera gràcies al seu sistema financer i aliança burgesa.

La Il·lustració s'origina reaccionant en contra del racionalisme continental del XVII i converteix **Newton** en el seu model; així, excepte a l'Alemanya wolffiana, s'acceptarà l'apologètica newtoniana de *desmarcar totalment la metafísica de la ciència*. El filòsof està més bolcat en la vida i la política; el discurs es torna més directe i de publicació fragmentària, fent que es popularitzi. És un fenomen global europeu.

Els intel·lectuals il·lustrats s'anomenen *lliurepensadors*; el seu àmbit d'expressió serà la impremta i el *mercat cultural* on es gestarà l'*opinió pública*. Són conscients de la importància del pensament independent i la llibertat d'opinió. Una de les característiques clau de la Il·lustració és la **dualitat entre la realitat social, política i cultural d'aleshores, i el model o projecte anhelats**.

Raó i religió	Igualtat i discriminació
Tot i afirmar la primacia de la raó per sobre de la fe religiosa, la majoria de la societat europea seguia sent profundament religiosa.	Tot i defensar la igualtat de tots els éssers humans, en la pràctica, la societat europea era profundament desigual, objecte de discriminació i opressió.

Figura 4. Contradiccions de la Il·lustració

En el segon quart del segle XVIII apareix el **despotisme il·lustrat** (*tot per al poble però sense el poble*): l'inici del desenvolupament de **la política dels estats moderns**. S'amplia el poder dels reis, però es veuen obligats a *usar-lo pel bé explícit del territori* que gestionen per guanyar-se el poble: la política ha de passar a centrar-se en el desenvolupament econòmic i tecnològic, i la modernització administrativa i social.

A meitat del segle XVIII sorgeix l'**autocrítica** (Diderot, que defensà que *l'escepticisme és el primer pas cap a la veritat*; Rousseau): **aprofundeix i reinventa la Il·lustració**.

La **Il·lustració a Alemanya**, més tardana, es desmarca amb una clara **aliança entre la filosofia i religió**. Més endavant, cercaran l'absolut en unes *filosofies metafísiques*, donant gran importància al *jo*. Estan molt vinculats a l'esperit *romàntic*.

El procés revolucionari americà mostra que és possible **anar més enllà del despotisme il·lustrat**. Edmund **Burke** serà el primer gran autor antiil·lustrat i antirevolucionari. Sorgeixen **Herder, Goethe, Schiller i Kant** amb la proliferació de l'**esperit preromàntic**. S'inicia l'*autoreflexió de la Il·lustració com a actitud, moviment i període històric*. Kant mostrarà les dificultats i la necessitat d'un progrés en la il·lustració racional..

Les **crítiques** que ha rebut són: confiar en excés en el *mite del progrés*, privilegiar en excés *la raó* i menysprear el sensible i passional, donar més importància a les *idees abstractes* que no a la realitat concreta, valorar *massa els drets merament formals* i oblidar-se de la seva aplicació efectiva, i privilegiar en excés la *perspectiva burgesa*.

0.3.6. Què és la Il·lustració?

Contingut Audiovisual.

La societat és purament estamental i profundament masclista; pràcticament tots els estats durant l'època de la Il·lustració es basen en un **règim dual**: la sistemàtica discriminació de la població, per llei (ciutadans amb el dret de tenir drets i d'altres sense). Hi ha una marcada contradicció entre la filosofia de la llibertat de tots els homes en el període de la humanitat amb més esclaus i una creixent racialització.

0.3.5. Contradiccions de la Il·lustració

Contingut Audiovisual.

Kant vol que **la Il·lustració es consolidi i marqui la Història** de la humanitat.

La Il·lustració és l'alliberament de l'home de la seva culpable incapacitat. [...] la impossibilitat de servir-se de la seva intel·ligència sense la guia d'un altre.²

És una **incapacitat diferent de la dels animals**: nosaltres tenim una *raó* que ells no tenen, però no la utilitzem. És una qüestió de **voluntat**, d'un bloqueig culpable: falta de decisió o atreviment per usar el que ja té. *La falta d'intel·ligència no seria culpable*.

*Sapere aude!*³

Acusa els humans a **renunciar a la seva capacitat d'autodeterminació per mandra i covardia**. Exigeix que aprenguin a caminar tots sols, per més que caiguin alguns cops. Les petites caigudes són necessàries per poder aprendre a usar les nostres facultats.

L'home se sent incapaç d'utilitzar la seva pròpia raó perquè no se li ha permès mai. La tendència històrica al despotisme intel·lectual ja s'ha trencat a l'època de Kant: ara toca desenvolupar-la.

[...] el públic, que aquests personatges [els tutors d'antany] van sotmetre a aquest jou, els aixafa a ells mateixos quan són incitats a l'efecte per alguns dels tutors incapaços totalment de la il·lustració; així, resulta perjudicial inculcar prejudicis, perquè acaben venjar-se d'aquells que foren els seus sembradors o els seus cultivadors.⁴

Mantenir radicalment l'opressió dèspota pot comportar violència i venjança.

Mitjançant una revolució potser s'aconseguirà derrocar el despotisme personal i acabar amb l'opressió econòmica i política, però mai s'aconsegueix la veritable reforma de la manera de pensar; sinó que nous prejudicis, en lloc dels antics, serviran de regnes per conduir el gran tumult.⁵

La revolució per Kant no és violència, és llibertat per fer ús de la pròpia raó. No és ràpida, caòtica, anàrquica, on potser canviarà l'amo, però no es lliurarà de la figura: la seva és *pacífica*, senzillament consistent en la *permissió de l'ús públic de la raó*. **Impedir-ho posa en perill el progrés de la humanitat**. És una limitació de la llibertat.

La raó és una qüestió escrita. Té dos **usos**:

² Kant, *Resposta a la pregunta: Què és la Il·lustració?*, 1784.

³ *Gosa pensar per tu mateix!*: el lema de la Il·lustració.

⁴ Kant, *Resposta a la pregunta: Què és la Il·lustració?*, 1784.

⁵ Kant, *Resposta a la pregunta: Què és la Il·lustració?*, 1784.

Públic	Privat
En qualitat de mestre, es pot fer ús de la pròpia raó davant del gran públic lector.	Aquell que el mestre pot fer en qualitat de funcionari

Figura 5. Usos de la raó segons Kant

Hi ha limitacions: en el cas del **privat**, cal assegurar en certes empreses una unanimitat entre els treballadors, i assegurar el benestar públic. En aquest cas, *cal obeir, no raonar*.

Però en la mesura que la part de la màquina es considera com a membre d'un ésser comú total, i fins de la societat cosmopolita dels homes, per tant, en qualitat de mestre que es dirigeix al públic per escrit, fent ús de la seva pròpia raó, pot raonar sense que per això pateixin els negocis als que li correspon, en part, la consideració de membre passiu.⁶

És legítim limitar l'ús privat de la raó; però ho contraposa amb l'ús públic, permetent que **pugui raonar sobre allò que ha d'acatar**.

El ciutadà no es pot negar a contribuir amb els impostos que li corresponen; i fins una crítica discreta [...] pot ser castigada per escandalosa (perquè podria provocar la resistència general). Però aquest mateix subjecte actua sense perjudici del seu deure de ciutadà si en qualitat d'expert, expressa públicament el seu pensament sobre allò inadequat o injust [...].⁷

Un altre exemple de limitació de l'ús privat: s'han de **pagar els impostos**, però si es té certa autoritat en el tema (ús públic), **es pot posar en dubte la seva conveniència**. També: el **clergue** està obligat a ensenyar la doctrina i a predicar amb correctesa el credo de l'Església, perquè serveix a aquesta religió concreta i hi va ser acceptat com a tal. Però aquest mateix clergue **té el deure de comunicar les deficiències** que hi troba.

El pitjor crim contra la humanitat seria limitar l'ensenyança a una creença concreta, perquè destrueix l'objectiu últim de la Il·lustració: educar-se. *La Il·lustració és l'essència d'allò humà. Es bloqueja el destí de la humanitat quan aquest no ha sigut autoimposat pel poble, sinó que li ha sigut imposat. Un poble hauria pogut imposar-se a si mateix aquesta llei?* Si no és el cas, aleshores és il·legítim.

No és legítim imposar una creença religiosa omniabastadora més d'una generació, perquè això impediria la il·lustració de la humanitat.

Pot un home, per allò que incumbeix a la seva persona, però només per un cert temps, eludir la il·lustració en aquelles matèries el coneixement de les quals és obligat; però la

⁶ Kant, *Resposta a la pregunta: Què és la Il·lustració?*, 1784.

⁷ Kant, *Resposta a la pregunta: Què és la Il·lustració?*, 1784.

simple i pura renúncia, encara que sigui per la seva pròpia persona, i no diguem per la posteritat, significa tant com violar i aixafar els sagrats drets de l'home.⁸

Aquest criteri també val per al sobirà: perquè *la seva autoritat prové del poble*. **El seu dret és mantenir la pau**, i aquest queda reduït si busca el despotisme.

L'era de Kant no és il·lustrada, sinó una era en *procés d'il·lustració*; encara falta molt perquè els homes puguin guiar-se adequadament sense la guia religiosa. Amb tot, ara és el moment quan se li ha obert a la humanitat la possibilitat de treballar-hi lliurement. És el Segle de la Il·lustració o de Frederic (Frederic II el Gran de Prússia és un príncep il·lustrat que recolza l'erudició del seu poble: permet l'ús públic de la raó i manté una disciplina en el seu ús privat).

Això sí: cal **moderació**. És necessària certa llibertat per raonar, però no una llibertat absoluta, perquè cauria en l'anarquia. **La naturalesa ja ha emancipat la humanitat.**

⁸ Kant, *Resposta a la pregunta: Què és la Il·lustració?*, 1784.

Professor: Gonçal Mayos Solsona (mayos@ub.edu)

1.1. Qui és David Hume?

Escriu el *Tractat de Natura Humana* quan té entre 21 i 27 anys.

En Filosofia, la Humanitat ha comès massa errors; i un dels habituals és imaginar o buscar *plantejar respostes a les problemàtiques filosòfiques sense fer una anàlisi prèvia a la naturalesa humana*. Hume interpreta que abans d'entrar i llençar hipòtesis més o menys arbitràries o dogmàtiques **cal fer una anàlisi de la naturalesa humana i conèixer-se a si mateix**.

El *Tractat* està dividit en tres llibres amb una faceta concreta:

L'ésser	Les passions	La moralitat
---------	--------------	--------------

Figura 6. Temàtiques dels tres llibres del Tractat de Hume

Hume també es decanta sobre l'autoria del *càlcul infinitesimal*, com a nacional anglès. Vol ser el **Newton de les ciències morals**; el de les *ciències físiques* ja està pres. Les ciències morals són tals perquè exigeixen un **estudi exhaustiu de la naturalesa humana**. *Newton ha definit el moviment dels cossos; però què és l'ésser?*

Es dirigeix al que Kant anomenarà la *revolució copernicana*: tot fa voltes al voltant de l'individu, perquè *tot coneixement és de i per a un objecte*. És a dir, **tot coneixement és d'un subjecte pensant, que el valida, legitima i construeix**, com explica el text:

És evident que totes les ciències es relacionen en major o menor grau amb la naturalesa humana, i que encara que algunes semblin desenvolupar-se a gran distància d'aquesta, retornen finalment a la naturalesa humana per una o altra via.⁹

En tot problema científic, filosòfic, hi ha implicada la naturalesa humana. Per tant, fem primer un tractat sobre la naturalesa humana i aconseguirem entendre la resta de coses.

1.1.1. El Principi empirista

El principi empirista és allò que Hume vol complir completament. N'hi ha dues versions: la **forta** i la **dèbil**. *Hume sempre opta per la dèbil*, per més que a vegades sembli que

⁹ David Hume, *Tractat de Natura Humana*, p. 79.

s'inclini per la forta. **Berkeley** defineix la **forta** com:

*Anomenarem que una cosa és o existeix una cosa a allò del que tenim una percepció.*¹⁰

Més concretament, les definicions de cada versió són:

Forta	Només són veritat...	...aquelles idees o proposicions que remeten alguna impressió .
Dèbil	Només tenen significat...	

Figura 7. Comparativa entre els Principis empiristes fort i dèbil

Així, la versió forta admetria criatures mitològiques, perquè són certes en la imaginació; però mai en la realitat. La dèbil, per altra banda, dona un marge més ampli als logicistes.

1.2. Percepció

Sembla que la percepció ens remet a una cosa exterior; però Hume no fa aquest tipus de distincions.

Percepció és tot allò que percebem en nosaltres, la nostra ment.

Per tant, tot allò que hagi passat per la ment, sigui real o fictici¹¹, ha sigut percebut. Cada *percepció* és un **estat mental**; es divideixen:

Impressions	Idees
Percepcions primàries.	Percepcions secundàries.
Més fortes, vives i grans.	Menys vives.
<i>Exemple:</i> un somni molt vívid d'una cremada (el dolor de la qual no et permet pensar en res més).	<i>Exemple:</i> el record d'un somni molt vívid de fa anys d'una cremada.

Figura 8. Impressions i idees segons Hume

Hume insta a que **acceptem les percepcions com una còpia de la realitat**.

1.2.1. El Principi de la còpia

Comença amb la versió forta, que Hume nega en principi (defensarà sempre la dèbil).

La **forta** diu:

Les nostres impressions són còpies dels objectes reals exteriors.

A vegades, Hume admet:

¹⁰ Berkeley.

¹¹ Acudit explicat pel professor: *Hi ha un avió amb tres persones: un home com cal, una dona negra i un català (que suposo que existeixen!). Qui se salvarà? Qui es quedarà sense paracaigudes? Se salva la dona negra i el català empenyat perquè l'home com cal és un ésser de ficció.*

L'únic manera com una idea pot accedir a la ment és per mitjà de l'experiència real i la sensació.¹²

Ha de ser una idea atòmica. No podria existir una *sirena*, doncs, perquè no és atòmica: uneix les idees de *dona* i de *peix*. Està qüestionant la pregunta, en realitat: *les idees originals o primigènies han de sortir de la realitat?*

La versió que defensa Hume, la **dèbil** (i filosòficament més rigorosa), per altra banda:

Les idees són còpies de les impressions.

Per tant, no reclamem que les impressions tinguin un objecte a la realitat, sinó que les idees tinguin impressions.

Totes les nostres idees o percepcions més febles són còpies de les nostres impressions o percepcions més vives.¹³

Així, **les nostres idees les hem de validar en funció d'impressions**, perquè només aquestes garanteixen un criteri mínimament valuós.

Fort	Dèbil
Les impressions són còpies dels objectes reals exteriors.	Les idees són còpies de les impressions .

Figura 9. Principi de la còpia fort i dèbil

1.3. Atomisme físic

En l'**atomisme físic** (Demòcrit) els components de la realitat estan formats per allò que no és divisible.

Totes les percepcions poden reduir-se a percepcions simples. Aquestes percepcions simples són els components darrers de la ment.

Hume s'oposa a **Spinoza**: *si una cosa mereix ser anomenada substància serien les percepcions atòmiques*. La substància és axioma; se sosté per si mateixa. Per un empirista, els àtoms perceptius és el més important que hi ha (segons al *Tractat de la Percepció Humana*). Els **àtoms de percepció** serien les **percepcions atòmiques**.

El jo no és una substància; si ho fos, hauria de ser perceptible. És un *flux d'infinites percepcions atòmiques* que es van succeint eternament. Amb això, ha destruït el somni modern de l'entitat regent que hauria sigut el jo.

¹² Hume, ?, paràgraf 15.

¹³ Hume, ?, paràgraf 13.

Cal tenir en compte, peròs que segons **Kant**, no podem dir **res de la cosa en si**. Aquesta suposició és extreta directament de Hume. *Per què la realitat ha de ser lògica?* Segons el logicisme kantià, no es pot afirmar ni negar.

1.3.1. Atomisme perceptiu

Totes **les percepcions són àtoms**. Això vol dir que no hi ha una perspectiva holística global de la percepció, cosa que *sembla que contradiu el principi de complexió*¹⁴. Segons Hume, és la **imaginació** el que acaba de construir la imatge.

El que ens fa captar la **relació causa-efecte** no és gaire diferent a una carambola; una **seqüència temporal**: el primer fet (*foc*) està **associat normalment amb un efecte posterior** (*fum*). Aquest tipus d'apreciacions són *naturals en la ment humana*.

La **causalitat** és la *coincidència espacialment i temporal d'observar un estat i relacionar-lo amb un efecte conegut*; per més que no hi hagi cap impressió visible de la seva causa (com ara la gravetat), *contradient el principi empirista*¹⁵. Són unes sèries causals reiteratives que parlen dels **modes de la ment**, *no de la realitat*. **No s'addueix a la cosa en si**; només es pot tenir en compte en qualitat de *percepcions* nostres. Genera **hàbit**.

Vista des del **subjecte** és una *sèrie temporal de fenòmens*. **Kant** ho manté a la *Crítica de la raó pura* i quan analitza les categories de l'enteniment i arriba a la causalitat. Per Kant, **la x és ignota**, però ens basem en el coneixement del món per no caure en un dubte existencial perpetu. D'aquí neix una nova *metafísica que nega evidències que tot sigui rotund*. No hi ha res que garanteixi el funcionament o essència del món.

<i>Llei de la Ressemlança</i>	Tendim a associar les coses que s'assemblen entre si.
<i>Llei de la Contigüïtat</i>	Tendim a associar allò que apareix junt en el temps o en l'espai.
<i>Llei de la Causalitat</i>	Tendim a pensar que les coses que es produeixen juntes en el temps o en l'espai estan relacionades de manera causal, és a dir, que una causa l'altra.

Figura 10. Lleis de l'Associació de Hume¹⁶

Moltes de les coses que fem, segons Hume, estan basades en alguna de les tres *Lleis de l'Associació*. Schopenhauer, en canvi, fa servir el *Principi de Raó Suficient*¹⁷.

1.4. La imaginació

Tota relació és una construcció que fa el subjecte.

¹⁴ En veure quatre punts immediatament construïm un quadrat.

¹⁵ *Si no lo veo no lo creo*.

¹⁶ Tractat de l'Enteniment Humà, Hume, p. 19.

¹⁷ Tota conseqüència té una causa.

La humanitat és bàsicament un gènere diferent al de la resta d'espècies: és l'únic exemple de l'*home racional*; però segons Hume, **la facultat de la ment humana no és la raó**. No és la percepció d'unes essències. És una facultat que fins ara s'ha menyspreat: la que imagina i construeix relacions. Aleshores no estava del tot definida la diferència entre *imaginació* i *fantasia*. Al *Tractat de la Naturalesa Humana*, assegura que **la imaginació és una facultat tant o més important que la raó**.

Quan naixem la ment és una *tabula rasa*; és a mesura que creixem que es va sembrant d'impressions que, amb el temps, es relacionen per identificar causes i efectes, ja sigui per casualitat o per ensenyança. Però **allò que relaciona els àtoms perceptius és la imaginació**; quelcom *innat*.

No hi ha idees innates, però sí certes qualitats.

La imaginació
La raó
L'afectivitat
Les passions
El pensament

Figura 11. Qualitats innates segons Hume

La imaginació no descobreix essències: seria anar *més enllà*. Si acceptem una substància hauríem d'acceptar una impressió d'aquesta; però no se'n té cap.

1.4.1. Les relacions

La imaginació permet a l'ésser humà establir relacions entre objectes, passats els nostres sentits (*principi empirista*), i fins i tot més enllà de la raó.

L'experiència és un principi que m'informa de les distintes conjuncions d'objectes al passat. L'hàbit és un altre principi que em determina a esperar el mateix per al futur. I en coincidir l'actuació d'ambdós principis sobre la imaginació em duen a que em faci certes idees d'una manera més intens i viu que d'altres a les quals no acompanya tal avantatge

Sense aquesta qualitat amb la qual la ment aviva unes idees i d'altres (cosa que aparentment és tan trivial i tan poc fundada en la raó) mai podríem assentir a un argument ni dur el nostre examen més enllà dels pocs objectes manifestes als nostres sentits. És més: ni tan sols podríem atribuir a aquests objectes cap altra existència sinó aquella de la qual depenen els sentits.

Aquest principi és el que ens fa raonar sobre causes i efectes, i també el que ens persuadeix de l'existència externa d'objectes quan encara no es troben subjectes als

*nostres sentits. [...] que no coincideixen amb altra cosa que la naturalesa adquirida per costum.*¹⁸

Hi ha tres tipus d'associació d'idees, cadascuna assignada a una **Llei de l'Associació**¹⁹; a partir d'aquestes tenim ètica, moral, passions. Ara: *què és la raó?*

1.5. La raó

La raó té la **capacitat cognitiva**. Hume és el primer que defineix al raó com a *instrumental*: la desmitifica, si bé admet que és una gran eina.

És la facultat que busca i calcula, els millors mitjans per a uns fins donats... però no determina els fins.

Allò que **determina els fins** és:

L'emotivitat
El sentiment moral
L'empatia
Les passions

Figura 12. Allò que determina els fins segons Hume

La raó només calcula i aconsella quins són els millors mitjans per assolir-los. En tant que *raó instrumental* és una eina: **esclava d'unes finalitats i valors externs** a ella.

La raó és i només pot ser esclava de les passions.

A diferència de la tesi empirista i racionalista tradicional (la raó és el que comanda l'ésser humà), Hume afirma que hi ha *passions despreses* que busquen el coneixement o la veritat, que ajuden a dominar la resta de passions. *És la raó una passió dèbil?*

Hume afirma que la raó i d'altres facultats humanes considerades superiors estan **en continuïtat amb la resta d'animals**, tot i que *no nega la superioritat de la raó humana* (en matemàtiques sembla que ha anat molt més enllà que cap altra espècie). El *sentit de la bellesa* i el *gust* també són purament **emotius**.

En aquest aspecte, però, Kant estarà més a prop de Spinoza. Hume és el **disciplinador de la raó humana**: inclús quan no està ennuvolada per les passions, no se li fa cas; les *passions* són, en última instància, les que *decideixen*.

Kant no pot suportar: vol que la humanitat sigui el *zoo logos*, el gènere racional; que en última instància **la voluntat suprema sigui la raó**. Kant accepta el valor de

¹⁸ ?, Hume, p. X.

¹⁹ Figura 8.

l'escepticisme de Hume, però no pot acceptar la posició on la deixa: *per molt dominadores que pugin ser les passions, si una persona es controla, finalment arribarà a sotmetre-les i actuar segons la raó.*

	Ètica	Teorètica	Estètica
Kant	Ús de la raó	Ús de la raó	Ús de la raó
Hume	Emotivista	-	Emotivista

Figura 13. Ètica, teorètica i estètica segons Kant i Hume

Però què fa la raó? Per Hume, bàsicament dues funcions (separadament):

Determinar la veritat de:	Les qüestions de fet	<i>Aquelles proposicions (afirmacions, tesis, hipòtesis) que només poden ser validades pel recurs de l'experiència (a posteriori)²⁰. El seu contrari és possible i no contradictori. Parlen del món real i per tant tenen impressions.</i>
		La raó les demostra buscant percepcions o impressions que les demostren. Poden ser esdeveniments futurs (<i>causa-efecte</i>), tot i que aleshores és mera probabilitat.
	Les relacions d'idees	<i>Definicions que només poden ser validades per definicions dels termes que les componen, validables a priori i el seu contrari és impossible i contradictori²¹. No tenen impressions; són un joc formal.</i>
		La raó les demostra mitjançant coneixement que les recolzin.

Figura 14. Les funcions de la raó segons Hume

Segons Leibniz, per nosaltres només hi ha veritats de fet; per Déu, només de raó.

Tots els objectes de la raó o de la investigació humana poden ser dividits naturalment (perquè descriuen la naturalesa humana) en dues classes: les relacions d'idees i les qüestions de fet. Pertanyen a la primera classe les ciències de la geografia, de l'àlgebra, de l'aritmètica; en resum, qualsevol afirmació que es certa intuïtivament o demostrativament. On descobreix de la mateixa base per la mera operació del pensament sense dependència del que existeix arreu de l'univers. Encara que no hi hagués cap cercle o triangle perfecte a la naturalesa, les veritats demostrades per Euclides conservarien llur certitud i llur evidència.

La raó té aquestes dues capacitats bàsiques i no cap més.²²

²⁰ Les veritats de fet de Leibniz o els *judicis sintètics a posteriori* de Kant. Exemple: *la flor és blanca*.

²¹ Les veritats de raó de Leibniz o els *judicis analítics* de Kant. Exemple: si $4 = 2 + 2$ i $2 = 1 + 1$ aleshores $4 = 1 + 1 + 1 + 1$.

²² *Tractat de l'enteniment humà*, Hume, p. 20.

Per Hume **no hi ha cap barreja possible entre qüestions de fets i relacions d'idees**. Gran part de la metafísica racional fins aleshores es basa en voler tractar Déu com si fos una relació d'idees. L'argument ontològic de Sant Anselm²³ en seria un exemple. Però *amb aquest tipus de raonament s'estaria intentat donar una qüestió de fet mitjançant una relació d'idees*, cosa que, per Hume, és una barbaritat.

A Hume li preocupa que es vulgui demostrar l'existència d'una cosa (com ara Déu) mitjançant el joc formal d'alguna definició.

En **Kant**, però, **Déu és un ideal de la raó**: el volem trobar, però no el podem conèixer mai (ni demostrar ni negar mai). Kant intentarà trobar un *judici analític*.

*Si convençuts d'aquests principis donem un cop d'ull a les biblioteques: quins estralls caldrà que fem? Agafem, per exemple, un volum de teologia o metafísica escolàstica. Preguntem-nos: és que conté algun raonament abstracte sobre la quantitat o el nombre? No. És que conté algun raonament empíric sobre els fets i l'existència? No. Confieu-lo llavors a les flames, car no pot contenir més que sofisteria i mentides.*²⁴

Així com Hume prefereix mantenir-se en una posició d'**escepticisme moderat**, Kant no. Creu que ha de salvar la raó i fer possible una *nova metafísica crítica* que valgui com a ciència rigorosa (que desenvolupa a *Prolegomena a tota Metafísica Futura*).

1.6. Moderació

Per què Hume diu que no és un pirrònic o un escèptic radical, sinó moderat?

Té molt clar el **Teorema De Gödel** (*Tesi de la Incompletitud dels Conjunts Infinites*), que bàsicament dicta que tot són induccions incompletes. Hume **qüestiona la possibilitat de conèixer la realitat de manera absoluta**: el coneixement humà està basat una experiència limitada i subjectiva, i no es pot tenir una certesa absoluta sobre la veritat.

<i>Pirrònic</i>	Nega la possibilitat de trobar la veritat en cap àmbit.
<i>Escèptic radical</i>	Nega tot coneixement i creença.

Figura 15. Pirrònics i escèptics radicals

En canvi, **Hume és un escèptic moderat**: qüestiona la certesa absoluta, però reconeix que **el coneixement que tenim a través de l'experiència pot ser útil i pràctic**. Sosté que, malgrat la impossibilitat de conèixer la realitat absoluta, podem continuar vivint i actuant en el món a través del coneixement que obtenim de l'experiència.

²³ Hem de concloure que Déu és l'ens perfecte i necessari i, per tant, és aquell ésser la pròpia existència del qual està pressuposada.

²⁴ ?, Hume, p. X.

1.7. Aclariments finals

Finalment, s'han debatut quatre qüestions sobre Hume.

1.7.1. Causalitat

Per Hume la repetició d'esdeveniments de les coses del món generen la impressió de causa efecte, i d'aquí sorgeix la idea de causalitat, que apliquem a una generalitat de casos però que seria difícil d'aplicar en casos particulars (ja que es basa en la costum i l'experiència).

En terminologia i en els conceptes de Hume, *la repetició d'esdeveniments de les coses al món* genera el tercer tipus d'associació d'idees (de **causa-efecte**) per l'acció de la **imaginació**. *No és cap impressió*: la causalitat mateixa o la relació de causa-efecte no és cap àtom de percepció i, per tant, **no respecta el principi empirista i de la còpia**.

Ara bé, això no provoca que sigui especialment *difícil d'aplicar en casos particulars (ja que es basa en el costum i l'experiència)* i per això suposem que hi ha causalitat en situacions inversemblants.

1.7.2. Determinisme i moralitat

En moralitat, Hume accepta el determinisme com a condició de possibilitat d'assignar a les accions el bé o mal moral.

El que diu pròpiament Hume és que **la llibertat és incompatible amb la total indiferència, amb poder actuar sense cap distinció ni tenir cap mínima tendència a favor d'una cosa o de la seva contrària**. La total indiferència o l'indeterminisme absolut bloquejaria tota acció, ningú no faria res o, en tot cas, actuaria per atzar.

Si no s'actua per valors, sentiment moral, emocions, empatia... els desigs i passions, la nostra personalitat, el propi caràcter, per com som o com hem arribat a ser, **no seríem responsables** d'aquests actes ni seríem **cap subjecte moral**: seríem pur *atzar moral*, absoluta *indiferència moral-immoral*. Tot dependria de la sort, l'atzar o la casualitat.

Defensa la importància de la **determinació moral**: només així els humans són fiables.

Hume valora la bona argumentació escèptica moderada però no cap pirronisme radical i contradictori (similar però al contrari del dogmatisme metafísic-moral). **Si la llibertat comportés una absoluta indiferència i manca de determinació**, responsabilitat, tendència, valor, persistència ètica, caràcter moral... **cap convivència ni confiança humana no seria possible**. Alhora, *tota moralitat o inclús llibertat serien contradictoris*.

1.7.3. Causalitat

L'acceptació de Hume del determinisme (basat en la idea de causalitat) no seria contradictòria amb l'afirmació que la causalitat és imperceptible al món com a fet?

No fa falta que la causalitat sigui perceptible perquè la imagem eficaçment la majoria de vegades i perquè els humans fugin dels que actuen habitualment a l'atzar. És un *principi bàsic de la naturalesa humana* compartida, com l'empatia (diu Hume).

1.7.4. Normes morals

O es tracta d'un supòsit per poder mantenir certes normes morals (i amb elles, la convivència i supervivència humanes) en atribuir-les a la repetició d'accions naturals en l'ésser humà (de fet, afirma que tota la humanitat comparteix els mateixos principis bàsics), de la mateixa manera que Kant accepta la llibertat en l'ús pràctic de la raó?

Kant també va més enllà de considerar un mer i superficial supòsit la definició de llibertat com un postulat necessari en l'ús pràctic de la raó.

Immanuel Kant

Professor: Gonçal Mayos Solsona (mayos@ub.edu)

2.1. Kant *precrític*

Kant ja era un pensador rellevant durant el seu període *precrític*: un **newtonià de gran renom** (1755, *Història general o universal de la naturalesa i teoria dels cels*), que se centrava en definir la gènesi de l'univers; un **filòsof natural**.

Tot i la seva estima a Newton, no li agradava la resistència d'aquest a entrar en qüestions metafísiques racionalistes. Kant es compromet a *fonamentar el sistema del món i la física newtoniana*, alhora que es considera deixeble de **Wolff**. El que intenta és **unir la metafísica newtoniana amb la radical wolffiana** (*metafísica dogmàtica*).

Quan llegeix **Hume** se li trenquen tots els esquemes. Aleshores ja és una persona important, amb llibres publicats que li permetran entrar als anals de la Filosofia. Però **s'adona que la raó triomfa i fracassa alhora**. *Si tenim Newtons en la física, per què no n'hi ha a la metafísica?*

<i>Triomf</i>	<i>Fracàs</i>
Newton és la prova inequívoca que la raó pot conèixer; que és una facultat poderosa.	En el camp de la metafísica no hi ha manera de decidir qui té la raó; qui diu la veritat.

Figura 16. Proves del triomf i el fracàs de la raó

Per què, si tenim la capacitat de conèixer, no podem resoldre el camp de la metafísica?

En ambdós casos usem la raó. Hume dona la resposta:

<i>Física newtoniana</i>	<i>Metafísica</i>
Hi ha percepcions, impressions i arguments empírics .	Només hi ha desvaris i il·lusions .

Figura 17. Diferències entre la física newtoniana i la metafísica

La base empírica permet construir un enteniment de la realitat, però en el moment que fem un pas més enllà perdem aquest recolzament i entrem en les elucubracions.

En la causalitat no hi ha mai percepció de l'àtom causal: hi ha un fenomen anterior (*causa*) i un de posterior (*efecte*), però *l'enllaç no és perceptible*.

Hi ha dues obres que culminen el període *precrític* i que avisen l'arribada del *crític*:

1766	<i>Els somnis d'un visionari interpretats com els somnis de la metafísica</i>
	Kant llegeix el teòleg suec Swedenborg ²⁵ , que explica les jerarquies celestes: segons Kant, un metafísic embogit. <i>Quina és la genialitat que no li van entendre a Kant? Que els somnis del visionari són en realitat iguals o similars als de la metafísica.</i>
1770	<i>De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis</i> ²⁶
	Traducció del llatí: <i>Sobre la forma i els principis del món sensible i intel·ligible</i> . L'espai és construït sobre l' espai geomètric : amplada, alçada i profunditat. Newton l'ontologitza i diu que es troba subjacent sota tots els cossos celestes, acollint-los. S'inventa l' èter : una massa increïblement poc densa que és la causa eficient i material que permet entendre que la Terra i el Sol es comuniquin físicament i no amb una entelèquia estranya. Ni Hume ni Kant acceptar aquesta bajanada.

Figura 18. Obres principals de l'etapa precrítica de Kant

Kant **analitza les condicions lògiques a priori de possibilitat dels *factums*** exercits en el coneixement, l'ètica, etc. Es tracta d'analitzar la física matemàtica i mirar com ha estat possible; *quins judicis sintètics, síntesis a priori cal fer i pressuposar perquè la física newtoniana sigui possible*.

S'ha de veure com a partir dels **àtoms perceptius**, el que Spinoza anomenava els *modes de pensament* i Hume, les *percepcions*, es **generen síntesis** que els estructuren.

A partir d'aquí, **analitza fenomenològicament els àtoms fenomènics sobre els quals es construeix el coneixement** per veure *si remeten empíricament a alguna cosa o són construccions o síntesis a priori fetes per nosaltres*. **L'espai i el temps són condicions de possibilitat dels fenòmens**. Allò **empíric** està estructurat espacialment i temporal.

Tot fenomen exterior que se'ns doni vindrà estructurat espacialment i temporal. Els interiors, només temporalment.

Apareixen les **ciències associades**:

Temps	Espai
Aritmètica	Geometria

Figura 19. Ciències associades segons Kant

Kant fa el salt amb el **mètode transcendent**, però fent una anàlisi més naturalista i psicologista Hume arriba més o menys a la mateixa conclusió.

²⁵ Incorrectament interpretat a classe com a "Schredenberg"

²⁶ Tesi inaugural de la seva càtedra en una universitat

2.1.1. Transcendental

Per què Kant passa a ser un pensador transcendental?

La filosofia transcendental de Kant és una resposta a les **preocupacions** que tenia sobre els **límits del coneixement humà**. Kant sosté que el coneixement no es limita a la simple observació del món extern; també depèn de les **estructures mentals** pròpies que *ens permeten interpretar i comprendre*. Això el duu a proposar que hi ha una sèrie de **condicions transcendents necessàries perquè el coneixement sigui possible**. La **raó humana** té certes *categories* o **formes a priori** (el **temps** i l'**espai**) essencials.

Així, Kant passa a ser un pensador transcendental perquè proposa que **la filosofia ha de transcendir la simple observació i percepció** del món i centrar-se en les condicions transcendents que permeten el coneixement.

2.2. La raó

Kant considera que **no es pot renunciar a la definició humana de l'ésser racional**. Torna a situar la raó com a *suprema facultat del subjecte transcendental*, en oposició a Hume. **La raó remet a tot, però més pròpiament a la dialèctica**. La tradicional unitat de la raó (la idea socràtica-platònica que *veritat, bondat i bellesa en realitat és una*), que permetia pensar en Déu com a perfecte, bo i bell, queda desfasada.

La raó té un ús teorètic, estètic i tecnològic. Ara, la veritat pot ser lletja; ara, el bé pot ser imperfecte. A partir de Kant, **la realitat en si, ontològicament, pot ser il·lògica**.

Hume i Kant **accepten la causalitat com a una mera sèrie temporal**. La ment analitza les sèries causals dels fenòmens i els relaciona per similitud. Però què passa quan s'arriba a l'origen? *Quina és la causa primera?* Existeix la possibilitat que n'hi hagi una? Ara *s'ha passat de fenòmens a noïmens*. I si s'admet que sí, aleshores es posa en dubte la causalitat... **ni Hume ni Kant admetran la classe de Déu (*res infinita*)**.

<i>Ús teorètic de la raó</i>	<i>Ús pràctic de la raó</i>
La llibertat és impossible	La llibertat és necessària

Figura 20. Llibertat en la raó de Kant

En sentit **ètic**, *sense llibertat no hi ha responsabilitat de les accions* i, per tant, no es podrien imputar a ningú. Déu és un model d'ètica.

Posant límits en el mètode transcendental, s'ha aconseguit un resultat positiu en la ciència (la causalitat empírica). Són diferents maneres de legitimar alguns principis evitant caure en els desvaris d'altres.

2.3. La revolució copernicana

Remet al conflicte entre *geocentrisme* i *heliocentrisme*; amb aquest canvi en la comprensió del món i l'espai es plantegen un munt de dubtes associats. Kant planteja:

Problemes a resoldre	La metafísica dogmàtica .
	L' escepticisme de Hume.
Objectius	Construir un sistema per salvar la raó .
	Fer possible certa metafísica (demanda humana).

Figura 21. Allò que Kant es proposa

És necessari fer possibles i concebibles els judicis sintètics *a priori*. La *metafísica futura* que es menciona en una de les seves publicacions és la que vol construir Kant; i vol que valgui com a *ciència rigorosa*.

Les Crítiques són la proposta de metafísica de Kant: permeten interpretar els *factums* i les síntesis *a priori*; fer *ètica* i *estètica* de la *bellesa* (tradicional decorativa) i del *sublim* (la bellesa d'una tempesta, caòtica, destructiva). Va més enllà de la tempesta: vol trobar la raó de l'atracció a l'horror; *arribar fins on perdem la raó*.

La metafísica kantiana és crítica, no dogmàtica; és el testimoni del subjecte transcendental que ha après a tenir una nova experiència estètica. No té les contradiccions ni ambicions ni presumptuositat de l'antiga.

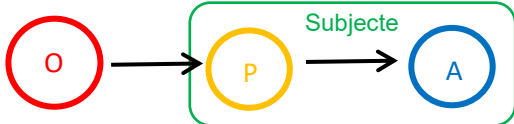

Teoria del coneixement realista	Revolució kantiana
 <p>L'objecte real exterior comunica la seva influència, impressions i espècies al subjecte. L'<i>intel·lecte pacient</i> resumeix la impressió i la duu a l'<i>intel·lecte agent</i>, que copia l'objecte dins el subjecte perquè el pugui percebre.</p>	 <p>Inversió de l'esquema. El subjecte és purament <i>intel·lecte agent</i>, que estructura els fenòmens que rep i només pot analitzar en si mateix. El subjecte té més coneixement que el abans es pretenia tenir de l'objecte.</p>

Figura 22. Revolució copernicana de Kant

Kant se separa de la relació immanent amb la realitat del realisme, que col·locava el subjecte com a receptor passiu d'allò que existeix; proposa una visió més idealista. **El subjecte és qui controla la veritat.**

En el **mètode transcendental la raó és central** i el mateix que *humanitat*; és la *ciència suprema* i generadora de *factums*. El nostre món (del fenomen, del coneixement humà)

és i remet a un subjecte que és un hereu clar de **Descartes** i d'alguna manera està dient que *mai ens podem allunyar de la forma humana. Mai es pot anar a l'objecte.*

2.4. La síntesi a priori

És una **acció creativa; constitueix el coneixement**. No és una mera abstracció del que hi ha fora; **el subjecte està creant** alguna cosa.

Kant, a diferència de certs idealismes més radicals, **no planteja una solució on la cosa en si s'esborra de l'equació**, tot i que *el subjecte tampoc hi té contacte*; li arriben fenòmens a partir dels quals es raonen i relacionen. La metafísica dogmàtica surt de males aplicacions d'aquest principi de percepció, on **la cerca de principis il·lusoris fa que el subjecte entri en bucle i desvariï**.

La metafísica és una aspiració essencial per a la humanitat. És incontrolable, indomable; però en excés porta a desvaris molt notables. Kant **busca què és el coneixement**: el coneixement més sòlid, ben construït, eficaç (el sistema de **Newton**). I analitza, després, les condicions d'aquest *faktum* fent induccions.

Cal distingir:

Transcendental	<i>No es queda a la immediatesa.</i>
	Kant analitza totes les capes i els límits de tot: el món.
Transcendent	<i>Supera algun límit.</i>
	Buscar la cosa en si .

Figura 23. Revolució copernicana de Kant

Hi ha diversos tipus de **fenòmens**:

Extensos	Se'ns donen estructurats <i>espacialment</i> .
	Ofereixen una perspectiva que pot donar una imatge molt completa .
Temps	És un fenomen tant interiorment com exterior (exemple: <i>causalitat</i>).
	És el sentit intern : la clau que permet esquematitzar tot el que es dona sensiblement i que permet passar a les categories (<i>síntesis sobre el flux temporal dels fenòmens que es donen en mi</i>).
	En el flux estructurat temporalment hi ha les senyals relacionades causalment.

Figura 24. Fenòmens segons Kant

L'**apercepció transcendental** és l'acompanyament a tota percepció que permet buscar la localització a la memòria d'allò previ que hi està relacionat.

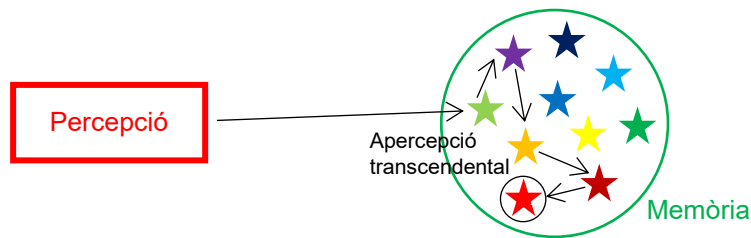

Figura 25. Apercepció transcendental

Són possibles els judicis sintètics a priori?²⁷ Si la resposta és sí **aleshores és possible una metafísica futura.**

2.5. Les Crítiques

Kant estructura les tres *Crítiques* com una **propedèutica**, amb dues facetes:

Res cogitans		Res extensa	
Metafísica dels costums o món humà		La naturalesa	
Part empírica	Part racional	Part empírica	Part racional

Figura 26. Facetes de la propedèutica de Kant

La compartimentació entre substàncies (tot i que Kant no admet la *res infinita*, i amplia la *res cogitans* a l'*ethos* grec) i empírica/racional segueix l'**Escola de Leibniz-Wolff**.

La part de **metafísica racional** se centra en el cas de la *sitten*: tradueix l'*ethos* grec, els *costums*; en l'àmbit de l'*ésser polític*. No és només mera *psicologia racional* (com deia el mateix Wolff), sinó com tot allò que és àmbit humà (que té aspecte psicològic, però també ètic, polític, col·lectiu; de societat, antropològic). La part **empírica** no la treballa gaire, però s'hi pot identificar l'*Antropologia en sentit pragmàtic*, una anàlisi empírica de l'antropologia i etnologia humana.

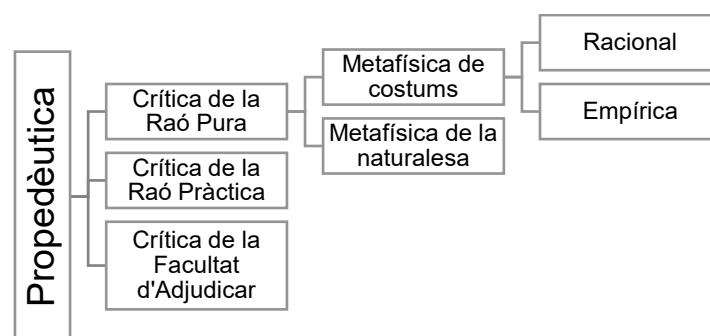

Figura 27. Estructura de la propedèutica de Kant

La **naturalesa** (*res extensa*) segueix sent la **física i metafísica de la naturalesa**.

²⁷ La pregunta per *entendre* Kant.

1781	<i>Crítica a la raó pura</i>
	Primera edició.
1785	<i>Prolegòmens a tota metafísica futura que pugui valer com a ciència rigorosa</i> ²⁸
	Sobre la metafísica dels costums.
1786	<i>Fonaments metafísics de la ciència natural</i>
	Sobre la faceta científica de la metafísica que proposa.
1787	<i>Crítica a la raó pura</i>
	Segona edició: revisió ampliada.
1788	<i>Crítica de la raó pràctica</i>
	Segona <i>Crítica</i> de la propedèutica kantiana.
1790	<i>Crítica de la facultat d'adjudicar</i>
	Tercera <i>Crítica</i> de la propedèutica kantiana.
1798	<i>Antropologia en sentit pragmàtic</i>
	Recull de classes impartides per Kant entre 1772 i 1796.
	<i>El conflicte de les facultats</i>
	Última gran obra de Kant. Dissertació sobre la problemàtica de les facultats

Figura 28. Publicacions crítiques de Kant

2.5. L'impacte del Kant crític

Costa molt que la *Crítica a la raó pura* qualli, i s'ha d'autodivulgar i autoexplicar amb *Prolegòmens a tota metafísica futura que pugui valer com a ciència rigorosa*. L'*Antropologia en sentit pragmàtic* diu que tot ésser que tingui un subjecte transcendental o una estructura similar l'hauríem de considerar del *mateix nivell*. **El que defineix l'essencial és el subjecte transcendental: una racionalitat.** En gran mesura, analitza pobles primitius; està creant l'etnografia, l'etnologia i l'antropologia social.

S'ha creat un monstre en **una societat massa reprimida**. La nostra no és una societat feliç; i tampoc n'és l'objectiu. En canvi, la vida salvatge és feliç. Així doncs, en arribar per colonitzar-la, nosaltres la destruïm. *Aleshores, no caldria evitar anar-hi? No: els destruïrem, i ho farem en consonància amb el deure de la raó.* No es pot consentir que la humanitat visqui en aquest estat salvatge, encara que sigui més feliç.

Després de certa revisió, Kant publica la *segona edició* de la *Crítica de la raó pura*. És molt més llarga i, sobretot, ja **està estructurada segons el sistema**. Ja està pensant en fer una *Crítica de la raó pràctica*.

Per què fa Kant tres Crítiques i no només una?

²⁸ El millor llibre per començar a llegir Kant.

No és fins a la *Crítica a la raó pràctica* que la teoria de Kant comença a fer furor i la gent comença a entendre la seva tesi i visitar la *Crítica a la raó pura*.

Judicis reflexionants	Judicis determinants
L'ètica	Les ciències
<i>No hi ha concepte</i> ; el problema cognitiu és preguntar-se <i>què vol dir el concepte</i> ara i aquí.	<i>Ja hi ha el concepte</i> ; el problema cognitiu és la determinació <i>si els fenòmens són aplicables</i> a aquell concepte.
Exemple: què significa ser bell, en base a certs casos?	Exemple: la llei gravitacional de Newton s'aplica a la Lluna, a aquest paper, a...?

Figura 29. Distinció de judicis de Kant

Les obres de religió i política el convencen, però, per interrompre aquest enorme projecte. Publica *La religió dins dels límits de la raó*, però obté una reacció molt adversa.

A *El conflicte de les facultats* (1798) Kant disserta sobre la problemàtica de les facultats: **com el saber hauria de traslladar-se a la realitat**. Està, fins i tot, dibuixant la universitat del futur, on els professors han de ser alhora docents i investigadors.

2.6. La crítica a Kant

La lectura ambigua de la *Crítica a la raó pura* que sembla dur a la desantropocentrització ha estat àmpliament debatuda; van apareixent discursos antikantians.

Kant està definint el **sistema complet de l'idealisme transcendent**; i també està redefinint-ne la part més nuclear. Està reescriuint la *Crítica a la raó pura* (1781-1787): ha pres consciència de l'alta complexitat de la revolució copernicana i allò que suposa la crítica, i que no la resol del tot amb la primera edició: en cal una segona, que ja estarà pensant en la publicació de la *Crítica a la raó pràctica*.

Raó teòrica	Raó pràctica
No té sentit admetre la idea de llibertat: sempre hi ha una causa de la causa i estem determinats en un sentit igual o més extrem que el de Spinoza .	No hi ha una ètica de la responsabilitat (que faci el subjecte responsable de les seves intencions i actes) si no hi ha llibertat.
Rebuig dels arguments teològics (no es pot acceptar la idea de Déu dins el coneixement), seguint perfectament a Hume .	Tampoc si no hi ha un judici ulterior a la vida .
Com que no existeix llibertat, la immortalitat de l'ànima no té sentit .	Tampoc si no hi ha immortalitat de l'ànima (la responsabilitat no s'esgota en aquesta vida).

Figura 30. Contrastació de Kant entre els àmbits teòric i pràctic

No només ha de fer una propedèutica de l'ús teorètic, científic de la raó; sinó també un anàlisi de l'ús ètic pràctic. Aquí Kant farà un contrast enorme.

En la raó pràctica, aquestes tres idees són *postulats*.

2.7. La Crítica inacabada

Quan Kant escriu una *Crítica de la facultat d'adjudicar* ja està pensant en escriure una mena d'*Introducció* a les tres *Crítiques*... que deixarà inacabada a les 250 pàgines.

La deixa inacabada: s'imposen una sèrie de **problemes vitals** que fins aquest moment Kant havia evitat.

La religió ²⁹	La Il·lustració és el moment en què se supera la necessitat d'acatar el que diu la societat (l'Església, l'exèrcit, la Llei); ha d'escriure sobre religió . Però immediatament l'amenacen de censura si segueix.
	Kant agafa els dos articles que creaven problemes, els afegeix una introducció i publica el llibre <i>La religió dins dels límits de la mera raó</i> ràpidament, abans no el censurin. L'emperador li escriu una carta personal preguntant-li el per què; Kant li respon <i>mai no diré allò que no penso</i> .
	La religió ha de ser extreta de la política i educació: no et pot permetre pensar en la religió com a <i>servitud espiritual</i> . Kant creu que aquesta idea ha caducat: <i>com li pots demanar a algú responsabilitat si no és ni lliure?</i>
La política	La Revolució Francesa és una prova de la majoria d'edat de la humanitat : indica que hi ha una mena de sentit moral humà ; tanmateix, hi té un problema: és pacifista i valora la vida a nivell fonamental. La mort, per tant, col·lapsa tota altra perspectiva humana que es pugui tenir. Però el poble mana : ha reivindicat el seu poder sobre un rei o qualsevol altre dèspota; vol passar a prendre les regnes de la seva societat com a ciutadà. Kant no pot evitar elogiar que un poble faci tal cosa; es jugui la vida per assolir-ho. Per més que <i>no pugi estar d'acord amb el mètode seguit</i> .
	Un espectador racional no pot no entusiasmar-se amb la Revolució Francesa: és legítima i és la prova empírica més clara que hi ha un camí de progrés cap a la majoria d'edat de la humanitat.
	Analitza la qüestió de moderar o evitar les guerres internacionals .

Figura 31. Allò que determina els fins segons Hume

És molt raonable pensar, doncs, que aquestes dues raons obligarien a Kant a allunyar-se de la seva *Introducció* inacabada.

²⁹ La seva mare volia que fos teòleg; abans de trobar Newton el mateix Kant s'ho plantejava. Mai va voler fer cap classe de teologia, per més en sabia.

2.8. Kant enfrontat a la humanitat

Kant critica bastant la naturalesa humana: la humanitat està feta d'una *fusta torçada* (si es força es pot posar recta, però a la mínima que deixes d'exercir-li reforç es torna a torçar). **Té un mal radical.**

Els humans som uns éssers socials. *Necessitem veure en societat*, col·lectivitat; però això *no garanteix que siguem bons*, ni tan sols mantenir aquesta cooperació necessària. Per més que veiem aquesta lògica, no la complim. I a la que no ens vigilen, caiem.

Aquesta dinàmica genera progrés humà: tots ens coneixem i sabem que l'altre és un **humà insociable sociable** i que en el moment que se'l deixi de vigilar es corromprà. En societat, ens vigilem mútuament, de tal manera que **el progrés humà ve garantit**, en certa manera, per aquesta insociable sociabilitat. Kant pensa que aquesta dialèctica és l'únic que permet pensar una trajectòria de progrés.

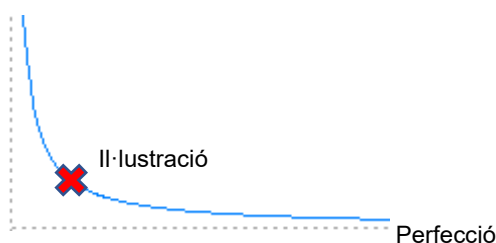

Figura 32. Asíntota del perfeccionament humà segons Kant

La Il·lustració és el punt d'inflexió de la corba de l'asíntota. El procés d'il·lustració, però, és infinit: mai arribarà un moment de plenitud absoluta, però cada cop s'hi apropa infinitesimalment més. *No eliminarem mai la insociabilitat del tot*; la gràcia és minimitzar-la. **La Il·lustració és la clau del progrés**; de superar la mandra de no atrevir-nos a afrontar la mandra de pensar raonablement; d'assolir un perfeccionament col·lectiu.

La humanitat ha viscut una etapa de minoria d'edat (dirigida per (l'Església, l'exèrcit, la Llei) i **passa a una majoria d'edat que li permet pensar racionalment**, superar les seves tendències insociables i impulsar les sociables. És *la clau de l'època de Kant*:

Deixar enrere el temps de l' esclavitud de la humana
Passar a l' edat adulta
Començar a entendre i assumir la seva condició de subjecte racional
Ser lliure

Figura 33. Claus de la Il·lustració

Comença un moment de **perfeccionament i educació**.

2.9. La fe de Kant

Kant és creient però considera que **la religió és *noümenica*** i, per tant, **en la filosofia no hi té cabuda**. La religió és negativa, regulativa, propedèutica.

Kant no vol que **Spinoza, Hume, el pietisme**, tinguin raó. No vol que sigui considerats veritat, perquè considera que **amenacen el valor de la realitat**. I guanya: està clar que l'hegemonia ha sigut kantiana. Encara ara és complicat anar-hi en contra.

Els deixebles de Kant han utilitzat en gran mesura la seva pròpia filosofia en contra seva; arribant a conclusions que ell no consideraria correctes. Per més que s'anomenaran kantians, intentaran *matar el pare*: provant de fer-lo arribar més enllà del que ell hagués acceptat (Schiller, Fichte, Schelling, Schopenhauer, ...). Kant guanya a tothom excepte Hegel... però la pregunta que cal fer-se és *està bé, que guanyi?*

2.10. Aclariments finals

Tant Kant com Hume consideren les matemàtiques judicis analítics y relacions d'idees, respectivament. No és això contrari a la justificació de la possibilitat dels judicis sintètics *a priori* a la que Kant al·ludeix durant tota la *Crítica a la Raó Pura*?

Per a Hume, totes les matemàtiques són relacions d'idees formals, deduïbles de les definicions internes al sistema matemàtic i, per tant, **en termes de Kant, són judicis analítics**. En aquesta línia, Kant considera que gran part de les matemàtiques són *judicis analítics* (un *triangle* és la *figura geomètrica que té només tres angles*).

Kant usa com a qüestió clau als *Prolegòmens* que **hi ha judicis sintètics *a priori* en la metafísica com a ciència rigorosa**, de la que formen part destacada les tres *Crítiques*. Això és **indiscutible** tant si en les matemàtiques hi ha també o no judicis sintètics *a priori*: la gran aposta de la *Crítica a la Raó Pura* i tot el sistema criticista de l'idealisme transcendental és que (per a la correcta fonamentació metalingüística i metafísica del coneixement) calen, són possibles i són legítims els judicis sintètics *a priori*.

Que en alguna disciplina, llenguatge objecte o àmbit concrets només n'hi hagi d'analítics no treu que en el conjunt siguin necessaris, possibles i legítims.

Per això, als *Prolegòmens*, Kant centra en la qüestió dels judicis sintètics *a priori* la seva explicació del projecte formulat en la *Crítica a la Raó Pura*, que va molt més enllà de parts concretes o, inclús, de la totalitat de les matemàtiques. Així **en la física newtoniana no només hi ha judicis sintètics *a posteriori* sinó necessàriament també *a priori*** (la llei de gravitació universal de Newton ha de contenir necessàriament un judici o síntesi *a priori*: s'ha d'aplicar necessàriament i universal també a fenòmens

futurs i **es basa en una noció de causalitat que no és cap impressió** ni és ella mateixa observable ni cap judici sintètic *a posteriori*.

2.11. Els judicis de Kant

Recordatori de la classificació de judicis kantiana:

Judicis analítics		El predicat està contingut en el subjecte: la veritat del judici es deriva del significat de les paraules o conceptes implicats.
Judicis sintètics	<i>a priori</i>	Afirmen alguna cosa sobre el món que va més enllà dels conceptes implicats; és possible conèixer-los abans d'experimentar el món físic.
	<i>a posteriori</i>	Afirmen alguna cosa sobre el món que només es pot conèixer a través de l'experiència.

Figura 34. Classificació kantiana dels judicis

Professor: Gonçal Mayos Solsona (mayos@ub.edu)

3.1. El romanticisme alliberat

Personatges com **Lord Byron** (autor de *El pirata*) i **Johann Gottlieb Fichte** (d'origen humil, l'apadrinen en un seminari protestant gràcies a la seva espectacular memòria i acaba publicant anònimament com a deixeble de Kant, consagrant-se) permeten un avenç molt especulatiu, creatiu, lliure, del pensament romàntic. Trenquen amb la dinàmica anterior, inspirats en la **filosofia kantiana**.

Es comença a parlar d'una **segona ciència**; *la primera és la filosofia*. A la Grècia Antiga tot estava inclòs en la filosofia, o *episteme*; l'Edat Mitjana l'*episteme* segueix sent la filosofia (o *raó*), però hi superposen la fe. Durant la Modernitat, però, comença a desdoblar-se i finalment la *filla* planta cara a la *mare*: la **filosofia natural-matemàtica**. Comencen a aparèixer *tecnociències*: íntimament relacionades amb algun procés tècnic, i que ja no són tant abstractes o teòriques.

Euclides publicarà *La metafísica demostrada geomètricament*. La tradició francesa serà encara més radical amb aquest corrent, perquè és més marcadament atea.

3.1.2. Bertran Russell

Tenia l'esperança que amb Kant s'acabaria la metafísica: però es troba, per al seu horror, que vol *crear-ne una de nova*, no només destruir l'antiga. Troba problemàtic que Kant tingui tan clar que la metafísica és la raó per la qual la humanitat progressa.

Al final, **la metafísica i la ciència tenen els mateixos objectius**: *conèixer més, anar més enllà*. La diferència es troba en que la metafísica vol anar més enllà del temps i l'espai de l'objecte: aspira a trobar l'origen de tot. *Qui són els primers pares?*, és una pregunta de la metafísica dogmàtica que Kant tant detesta... i que vol substituir amb la ciència rigorosa de la nova metafísica. En les preguntes sobre l'objecte un es pot basar en proves empíriques; en les preguntes metafísiques dogmàtiques només elucubra.

Kant considera que la humanitat és una espècie metafísica, i l'ambició entre la metafísica dogmàtica i la ciència és la mateixa, però cal evitar les teranyines mentals legitimades pels nostres valors, en lloc de proves empíriques. En la metafísica dogmàtica s'assegura que es pot conèixer la realitat i la cosa en si: Kant ho nega.

Bertran Russell, a la seva *Història de la Filosofia*, arribat a Kant crida als quatre vents, conscient que podria haver acabat amb la metafísica per sempre i no ho va fer.

Quina és la diferència entre Kant i un positivista?
El seu enfocament del coneixement i la realitat.
Kant és conegut per la seva filosofia crítica, on argumenta que el coneixement es basa en la raó i l'experiència, però que hi ha límits en el que podem conèixer. Hi ha veritats universals innates a la ment humana (causalitat i moralitat) que són <i>independents de l'experiència empírica</i> . D'altra banda, els positivistes sostenen que <i>el coneixement es basa únicament en l'experiència empírica</i> i en l'observació directa dels fets. La ciència és la única font de coneixement vertader i fiable, i qualsevol afirmació que no pugui ser verificada empíricament no és científica i, per tant, no té valor.

Figura 1. Diferències entre Kant i els positivistes

El terme *metafísica* prové dels deixebles d'Aristòtil; en Plató no n'hi ha ni menció. En grec, només té un significat topogràfic: que va *més enllà* de la física.

Kant no considera que la metafísica³⁰ és anar més enllà dels límits; és *delimitar quins són els límits*. I això també és metafísica... i a Russell se li trenca el cor, perquè és el ressorgiment de tots els mals: *tothom voldrà transcendir la legitimació kantiana de la metafísica*. Els romàntics ja comencen a mostrar-ne els primers signes...

Kant ha propulsat una **revolució copernicana** de la seva pròpia autoria: el subjecte deixa de ser el centre del món. Ara és el subjecte qui va a l'objecte a captar-ne fenòmens per crear-ne una còpia dins seu; no són els objectes qui envien sensacions a un subjecte passiu. El subjecte ara pot saber més del que li *envien* gràcies a la seva raó.

Abans, estava allà per ordre del seu creador; ara **ell crea**.

3.2. Els hereus renegats de Kant

Però **Kant no ha aconseguit sintetitzar tot el sistema**. Els seus deixebles voldran trobar aquest punt d'unificació que falta, i qui triomfarà serà **Hegel**: *Fichte* i *Schelling* es perdran pel camí.

Tots es consideren kantians, i en valoren la qualitat, però Kant estava *traumatitzat* per la seva educació pietista, cosa que el decideix a dedicar-se a la metafísica; després de la lectura de Hume torna a trencar amb els seus esquemes. El sistema que planteja aleshores és en gran mesura metafísic, però d'una metafísica científica, més rigorosa.

³⁰ El terme metafísica prové dels deixebles d'Aristòtil; en Plató no n'hi ha ni menció. En grec, només té un significat topogràfic: que va *més enllà de la física*.

Els hereus de Kant, l'**idealisme alemany**, volen crear una nova filosofia.

Venen per fi les idees d'un món moral, de la divinitat, la immortalitat (subversió de totes les falses creences, persecució, mitjançant la raó, de la clerecia, que d'un temps ençà juga a semblar raonable), llibertat absoluta per a tots els esperits que suporten el món intel·lectual i no els cal cercar fora d'ells ni Déu ni d'immortalitat.³¹

En el nou model la **bellesa** té un ús harmonitzador entre el bé i la veritat: *shintetitz*. Així, el diagrama vers l'*acte suprem* deixa de ser piramidal (el millor estant a la punta) i passa a ser un *camp de fenòmens*, un cercle que ho engloba tot, on predomina la bellesa.

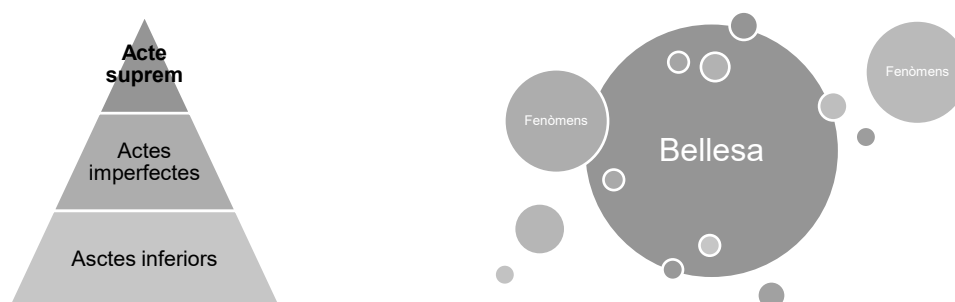

Figura 2. Contrastació de l'estructura de l'acte suprem de la raó: l'antiga (esquerra) i la kantiana (dreta)

Diu el deixeble desconegut de Kant, de la ploma de Hegel:

Car estic convençut que l'acte suprem de la raó, aquell que abraça totes les idees, és un acte estètic, que veritat i bondat només en la bellesa s'agermanen.³²

Parla de la **bellesa estètica**. Considera que el filòsof ha de tenir tant de poder estètic com el poeta. *La filosofia de l'esperit és estètica*. No es pot raonar sense sentit estètic.

Quina tasca planteja això als postkantians?
Entomar aquest canvi de paradigma i adaptar-lo a la seva nova i trencadora filosofia.

Figura 3. La tasca dels postkantians

S'han acabat les revolucions i la història ha quedat enrere. L'art de la paraula sobreviurà a totes les altres ciències i arts. Critiquen la corrent de pensament que diu que les masses necessiten una religió per conformar-se.

Monoteisme de la raó i del cor, politeisme de la imaginació i de l'art.³³

Cal que hi hagi *homogeneïtat en el pensament de la raó*, però *heterogènia reflexió de la imaginació i l'art*. Cal una nova mitologia, al servei de les idees: la **mitologia de la raó**.

³¹ Autor desconegut, *Primer programa de l'idealisme alemany*, fragment 3.

³² Autor desconegut, *Primer programa de l'idealisme alemany*, fragment 4.

³³ Autor desconegut, *Primer programa de l'idealisme alemany*, fragment 6.

Un esperit superior, enviat des del cel, ha de fundar aquesta nova religió entre nosaltres que serà la darrera i la més gran obra de la humanitat.³⁴

La nova religió hauria de propiciar un nou enviat. No serà com les altres, serà molt millor.

3.5. *Sapere aude!*

Kant i els postkantians estan creant un nou subjecte (molt més creatiu, lliure, especulatiu) basat en aquest lema. Té un poder constituent sense precedents: pot transformar la Història, i deixa de ser esclau.

És una tasca col·lectiva: el conjunt de la humanitat ha d'acceptar, entendre, compartir, construir un projecte comú, real, ambiciós. Sinó la revolució és impossible. Els desencanta la Revolució Francesa, els líders de la qual no acaben d'arribar al poble.

³⁴ Autor desconegut, *Primer programa de l'idealisme alemany*, fragment 8.

L'Idealisme i el Romanticisme alemanys

Professor: Gonçal Mayos Solsona (mayos@ub.edu)

4.1. La pluralitat de l'idealisme i el romanticisme

El més antic programa de sistema de l'idealisme alemany com a àlef o punt nuclear de la necessària i rigorosa distinció entre els romanticismes i idealismes.

4.1.1. La metàfora de l'àlef

Primera lletra de l'alfabet jueu. Es fa servir per *definir un lloc hipotètic on estan sense confondre's tots els llocs de l'orb vistos des de tots els angles*. Podem considerar *El més antic sistema* com a àlef o **punt de partida de molts aspectes del romanticisme i l'idealisme**; la Segona Modernitat.

4.1.2. Diversitat de romàntics i d'idealistes

Hi ha diversos romanticismes³⁵, i per tant cal barrejar caòticament diversos punts de vista. **El més rellevant és l'alemany**; però n'hi ha més: el romanticisme anglès...

A França i Alemanya no tenia aquest vessant de llibertat artística; l'adoptaria més endavant. Està associat a les escenes paisatgístiques pintoresques i a allò que és digne de ser novel·lat. Mica en mica, passa a un sentit més filosòfic, arribant a la creativitat.

Agafen aquest punt de vista artístic i li donen un gir filosòfic extraordinari (metafísica radical, espiritual, innovadora, creativa). La Il·lustració estava molt més centrada en al física i la ciència, la raó i l'automoderació (autocrítica)... ara seran més especulatius.

Val la pena **diferenciar els romanticismes britànic i germànic del francès**. Rousseau és un dels primers grans romàntics, si bé la seva etapa educadora té més ressò que no pas la de víctima romàntica. La Revolució Francesa té una mentalitat i estètica neoclàssica, clarament enemiga del romanticisme, retardant el romanticisme francès.

El tòpic **antirevolucionari** del romanticisme potser funciona amb França, però amb ningú més. L'impuls dels primers romàntics alemanys era *revolucionar la societat*.

³⁵ Romàntic al·ludia, en anglès, a la *llibertat de la imaginació creadora*.

Francesos	Anglesos	Alemanys
<i>Revolució militar i violenta</i>	<i>Revolució industrial i econòmica</i>	<i>Revolució espiritual, en la formació i la filosofia</i>

Figura 4. Les revolucions de cadascú

El romanticisme originalment no era antirevolucionari; això és una simplificació. Després de l'absolutisme de Napoleó, **molts pensadors romàntics se senten desenganyats de la revolució** i es tornen antirevolucionaris.

Primers romàntics	Romàntics posteriors
Revolucionaris	Alienistes
Radicals	Copistes
Trencadors	Manipuladors narratius romàntics per allargar l'èxit del propi moviment, sense importar-los tergiversar els ideals originals del mateix
Sincers	
Compromesos	

Figura 5. Contrastació entre els primers romàntics i els romàntics posteriors

Això també passa amb els **idealistes**: *es tornen extremadament conservadors*. Els **romàntics tardans** eren la *decadència de la generació anterior*, i fortament criticats per pensadors més joves i més radicals (**post- i anti-romàntics**).

4.1.3. Superposició temporal i d'altres característiques

El romanticisme evoluciona juntament a l'idealisme postkantà; i viceversa. **L'idealisme alemany neix i es desenvolupa alhora que el romanticisme germànic**. Assoleixen l'hegemonia alhora; **triomfant conjuntament**. Inclús degeneren i **es fossilitzen en paral·lel**; seguint processos similars.

Idealisme	Romanticisme
Filosòfic	Literari

Figura 6. Idealisme i romanticisme

Només podem relacionar rigorosament romanticisme i idealisme si en precisem, distingim, comparem i especifiquem detalladament els moments i trets concrets de cada moviment romàntic i de cada idealisme.

4.1.4. L'enigma d'*El més antic programa de sistema de l'idealisme alemany*

És un text fragmentari, sense títol ni firma; escrit entre 1796-1797. Només se'n conserva l'últim foli, escrit per davant i per darrere. El títol és pòstum. Tot i que la lletra és de Hegel, no se sap si tot són idees seves. És una carta, això sí, però no se sap l'extensió d'una possible còpia. És un dels folis més estudiats de la història de la filosofia.

És un clar **exemple de les concomitàncies entre el romanticisme i l'idealisme i els seus profund esperits i mentalitats a vegades compartits**. Forma part de les obres completes de Hegel, Schelling i Hölderlin; va formar idees claus de les seves filosofies.

4.2. La maduresa de l'idealisme

La societat alemanya està allunyada dels grans conflictes econòmics i polítics, encara en l'*antic règim*. Davant el despotisme dels principats, *els anhels liberals i il·lustrats francesos semblaven la gran esperança*: per això, el seu gran pensament és la **llibertat**. La intel·lectualitat alemanya viu allunyada de la seva societat. Els filòsofs i literats són sospitosos o perillosos: encaren el present i les problemàtiques més urgents i radicals.

Els moviments **preromàntics i romàntics són una altra manera de pensar la llibertat** que la dels il·lustrats o liberals anglesos o francesos. Reivindiquen la **llibertat de l'home immergit en la pròpia comunitat**, unit en esperit i entusiasme amb els altres homes, **capaç de connectar amb el cosmos i la natura**. És terriblement tràgica l'alienació de l'home de la natura, dels seus sentiments espontanis... en una societat estructurada, sovint desnaturalitzada; enfront una raó que hom pren per absoluta.

	<i>Valoració respecte l'home i la natura</i>	<i>Valoració d'aquelles facultats no plenament racionals de l'home i rebuig de la mera raó</i>
Romanticisme	Natura i home són aliats i harmònics. Hom es pot refugiar en la natura per recuperar forces i ànim per la seva lluita vital. Tot allò artificial allunyat de la natura està condemnat al fracàs; i a retornar-hi.	La raó no és ni absoluta ni aïllada; la complementen altres facultats menystingudes (sentiment, intuïció, fantasia, entusiasme, amor, instints). Són la presència divina de la natura entre nosaltres.
Idealisme	La natura és una resistència i una oposició a l'home, i la seva presència en ell com un residu d'animalitat que cal eliminar .	La raó és la facultat superior , absoluta i totalment positiva.

Figura 7. Valoracions romàntiques i idealistes de la natura i la raó

La idea central de l'**idealisme** és la del **subjecte creador**, màximament espontani, actiu i creador (el centre de l'univers). *El desig de plenitud, la seva voluntat de posseir el tot, l'ànsia de saber i de la vida, són comuns a tots els personatges tractats*:

Schiller	<p>L'enllaç entre el romanticisme i l'idealisme. <i>Cartes per a l'educació estètica</i> intenta harmonitzar i fer compatibles la raó i els sentiments. Planteja una filosofia de la història: la conciliació vindria a l'estadi estètic de la humanitat. El sentiment estètic és l'enllaç entre el món de la moralitat i el món de la natura, entre la raó i la intuïció i els sentits. Allò més important és la llibertat política: s'hi arriba per la capacitat humana perfecta, l'esperit del joc, el sentiment estètic. <i>A la llibertat s'hi arriba per la bellesa. L'home és lliure quan crea</i>: realitza quelcom que era intern.</p>
Fichte	<p>A la <i>Teoria de la ciència</i> afirma que el jo (el subjecte creador idealista) es coneix a si mateix com activitat per la intuïció intel·lectual. Aquest jo lliure i actiu és el subjecte, la base de la moralitat i el saber (actua racionalment, sotmetent tot allò no racional, tant dins com fora seu). Amplia i radicalitza la idea kantiana de la primacia de la raó pràctica sobre la teòrica: la raó pràctica constitueix la teòrica com a capacitat creadora, espontània i lliure del jo; <i>ha de dur a la realitat el que la pura només pot conèixer</i>. L'etapa superior de la humanitat, de la seva llibertat, és l'experiència artística creadora (per sobre del reconeixement submís, científic o filosòficament rigorós de la realitat)³⁶. La humanitat <i>s'edifica a si mateixa fins a ser la imatge exacta de la raó</i>. L'acció creativa del jo imposa raó; la llibertat creadora és equivalent i homogènia a la racionalitat.</p>
Schelling	<p>Dels idealistes, el més emparentat amb els romàntics. Vol enllaçar i homogeneïtzar la natura i el jo. Supera l'escissió kantiana entre el subjecte i l'objecte, jo i món, món moral i natural; però no es decanta per la supremacia del subjecte i el món moral. Jo i natura no poden veure's com a contraris i opositors: coexisteixen i s'impliquen. <i>El subjecte forma part de la natura i d'ella treu les seves potencialitats</i>. El jo sorgeix del si de la natura espontàniament i afavorida, no traumàticament com diu Kant. Sense la unitat prèvia i eterna del jo i el món o natura (l'esperit) no hi ha possibilitat de coneixement ni autèntica raó. només en la unitat de l'esperit es pot distingir entre subjecte i objecte.</p>

Figura 8. Schiller, Fichte i Schelling

³⁶ *Els trets fonamentals de l'època present*, Fichte.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Professor: Gonçal Mayos Solsona (mayos@ub.edu)

5.1. Introducció a Hegel

Hegel és la culminació de la cerca del sistema idealista.

Per més que la majoria dels mortals s'aferri a les coses provisionals i vegeti en una vida d'ofuscacions i obstinacions, per al filòsof de la compleció de la racionalitat holístic queda fora de dubte que el cercle de l'atuocomprensió de l'esperit ha arribat per tancar-se en alguns individus elevats. Aquesta mena d'excepcions de la petita norma humana són anomenades amb raó des de la perspectiva de Hegel individus de la Història universal.

En la mesura que aquests són funcionaris i subjectes de la compleció del món i del saber. Des del punt de vista del compliment i de la compleció, el gran filòsof [Hegel] porta una unitat íntegra amb l'home d'acció. I per tant la fenomenologia s'ha d'escriure des de tots dos, i per a tots dos.

Tant en somnis com en la realitat, Hegel hauria pogut plantar-se davant del conqueridor i legislador Napoleó amb la frase *jo, Hegel, soc el pensament de la teva acció*.³⁷

Napoleó és l'epítom de l'home fet a si mateix: un home que n'envia d'altres a la mort, amb un carisma rutilant. **Hegel** també: un portador de la filosofia universal. Subjectes a la millora de l'esperit, **es complementen**: *Hegel és la ment i Napoleó, el cos*.

Hegel planteja que **la substància és subjecte i esdevé**. És creativa; en som portadors, no en som. Està en **moviment dialèctic**. L'anomena **weltgeist** i té dues facetes:

Esperit del món	Esperit universal
Ontològica	No individual
Esperit històric	Epistemològica
	Abstracta
Napoleó	Hegel
Domina el món (amb els seus exèrcits i carisma): té una visió immanent del món.	Té una visió transcendental, filosòfica o universal del món (dona veritat, totalitat).

Figura 9. Facetes del weltgeist

Quan Hegel vol estudiar el tot dels fenòmens, ha de mirar ambdues facetes (filosofia i

³⁷ Sloterdijk.

vida): no es poden separar. *Napoleó es pot considerar el Hegel fàctic i Hegel, el Napoleó filòsof.* Hi ha una dualitat:

Punt de vista de Napoleó	Punt de vista de Hegel
Hi ha un recorregut ascendent des de la consciència immediata que culmina en el saber absolut.	Aquest cop, el recorregut ascendent des de la consciència immediata fins el saber absolut està centrat en les conseqüències de l'experiència vital.
És una experiència vital amb tot el seu patiment i gaudi.	

Figura 9. Facetes del weltgeist

Una de les frases més cèlebres de Hegel és:

Les bones èpoques són pàgines en blanc en els llibres d'Història.³⁸

Tot és fenomen i tot és fenomenologia.

5.2. La vida de Hegel

La vida de Hegel (i l'evolució del seu pensament) es divideix segons les ciutats on viu.

5.2.1. Stuttgart

(1770-1788)

Neix el 1770, en una família de tradició luterana, amb pastors protestants. L'educació és prioritària, i creix amb la convicció que només l'esforç i el reconeixement social de la pròpia virtut ofereixen un signe de salvació. Amb la mort de la mare i un pare distant, té tendència a l'estudi esforçat, obedient, ordenat i sistemàtic que el caracteritzarà.

5.2.2. Tubinga

(1788-1793)

Amb divuit anys es muda a la ciutat universitària de Tubinga, aleshores en decadència, per formar-se com a pastor luterà. Fins el 1790 segueix els estudis filosòfics previs als teològics (1790-1793). Simpatitza amb Hölderlin i Schelling, i els tres abandonen la carrera pastoral, mantenint la religiositat. Coincideix amb tres esdeveniments:

1	La creixent influència de Kant : el pensament ètic i la seva polèmica religiosa.
2	La polèmica del panteisme provocada per la publicació de la conversió spinozista de Lessing a <i>Sobre la doctrina de Spinoza en cartes a Moses Mendelssohn</i> , del filòsof i pietista radical Jacobi. Fa de Spinoza un filòsof de primer ordre entre els joves.

³⁸ Hegel.

5.2.3. Berna

(1793-1796)

Amb vint-i-tres anys comença a treballar com a preceptor (aleshores considerat com un servent, per més que tenien un nivell cultural molt superior al dels seus senyors) dels fills d'una família aristòcrata de Berna. No hi encaixa: esperava poder obrir-se un camí propi com a *lliure pensador* mentre feia de *filòsof del poble*. Però el menyspreen.

5.2.4. Frankfurt

(1797-1800)

Fa de preceptor d'una família burgesa. Aprofundeix l'amistat amb Hölderlin, ja famós. **Connecta amb el romanticisme**; després en menysprearà el sentimentalisme i ingenuïtat política-social. Tot i que els romàntics i els idealistes alemanys comparteixen un mateix anhel de llibertat i d'absolut, els busquen de manera diferent: *els romàntics exalten el sentiment i les passions*; Hegel els valora, però sotmesos i al servei de la raó. Davant d'una societat hipòcrita i corrupta, **els romàntics divinitzen la natura; Hegel la considera inferior a la societat i l'Estat**, perquè en ella l'esperit està inconscient de si.

El *Primer programa del sistema de l'idealisme alemany* el componen els tres el ~1797.

El 1798 publica la seva primera obra.

Després de l'expulsió de Fichte, escriu al ja consagrat Schelling perquè li trobi una posició a la universitat de **Jena**: *el nucli de l'idealisme*. Comencen a treballar junts en una revista filosòfica, la redacció de la qual gradualment delega en Hegel.

Amb la mort del seu pare el 1799 rep una petita herència que l'ajuda a saltar a la docència universitària, i renunciar al seu somni de *lliure pensador* i *filòsof del poble* que havia d'educar el poble des de l'exercici independent de la filosofia i la docència. Decideix fer-se *filòsof-funcionari*; conscient que només amb gent com ell podran l'Estat i les seves institucions convertir-se en racionals i fer-se rigorosament autoconscients.

5.2.5. Jena

(1801-1807)

Hegel considera la universitat la conjunció d'esperit objectiu i absolut; encarregada que l'esperit absolut assoleixi la seva autoconsciència i perfecte coneixement filosòfic.

Hegel és vist com un seguidor de Schelling. El 1801 publica contra Fichte i Schelling, i comença a incloure els seus propis escrits a la revista. Schelling es muda el 1803 a Würzburg; es queda sense protecció, però pot dedicar-se a projectes més ambiciosos.

Es resisteix a publicar textos valuosos, a l'espera de l'obra que doni mesura al seu sistema: el seu objectiu primordial i tasca última del filòsof. L'escriu desesperadament (sense diners, feina fixa o nom propi): la *Fenomenologia de l'esperit* (1807).

Napoleó envaeix Weimar i lliura una de les batalles més crucials davant de Jena, quasi provocant el tancament de la universitat: Hegel ha de marxar, sabent que ningú podrà llegir un llibre tan trencador i brutal com la seva *Fenomenologia* en aquestes condicions. L'obra, tot i ser la més apropiada per pensar sobre la cruel emergència de la despietada modernitat, és poc valorada i ràpidament oblidada.

L'aspiració hegeliana és captar la profunda racionalitat realitzant-se dialècticament sota la cruel i tràgica història humana. Les tropes napoleòniques són **alliberadores del món fossilitzat**: els nous temps són especialment terribles quan introdueixen canvis i fan aflorar conflictes que feia temps que es covaven. Els joves idealistes alemanys veuen amb bons ulls els primers moments de l'extensió de la revolució: el retràs social, polític i econòmic els havia vetat la revolució política *real* que feien els francesos.

5.2.6. Bamberg

(1807-1808)

És director d'un diari cultural *pronapoleònic*. Defensa que llegir el diari matutí és un exercici necessari per iniciar la tasca filosòfica de passar de l'anècdota circumstancial a la veritat històrica y especulativa. Trenca l'equilibri de la *Fenomenologia* i en subordina la vessant pantràgica a favor de la panlògica.

Veu a **Napoleó com l'encarnació a cavall de l'esperit universal**, el gran home del moment sobre el qual reposa el destí de la humanitat i la raó de la història.

5.2.7. Nuremberg

(1808-1816)

És rector d'institut: finalment esdevé respectable i té estabilitat econòmica.

Escriu la *Ciència de la lògica* en tres volums (1812, 1813, 1815): al seva carta filosòfica de presentació. El posiciona com a **una de les veus principals de l'idealisme** alemany.

5.2.8. Heidelberg

(1816-1818)

Aconsegueix la seva desitjada i estable posició universitària. Publica la primera versió del plantejament global i concret del seu sistema: l'*Enciclopèdia de les ciències filosòfiques* (1817). És més fred i exclusivament panlògic que en la *Fenomenologia*. L'esperit universal o del món (*weltermgeist*) migra de portador en portador per realitzar els seus fins; abans l'havia *casat* amb el geni militar Napoleó.

5.2.9. Berlin

(1818-1831)

Hegel accepta una oferta de la més liberal universitat de Berlín. Escriu una de les seves obres més influents: la *Filosofia del dret*. Al pròleg sembla declarar-se defensor de l'Estat, que ha esdevingut censor i repressor.

1821	Nombrat degà de la Facultat de Filosofia.
1827	Reedita l'<i>Enciclopèdia</i>.
1829	Escollit rector de la universitat de Berlin.
1830	Reedita l'<i>Enciclopèdia</i>.
1831	Reedita un volum de la <i>Ciència de la lògica</i>.

Figura 11. Última cronologia de la vida de Hegel

Però no pot seguir amb els altres volums. També vol de reeditar la *Fenomenologia de l'esperit* i *Lliçons de filosofia de la història universal*; i editar les seves classes a Berlin sobre història universal, estètica, religió i història de la filosofia.

Mor el 1831.

5.3. Els personatges de *La vida de Hegel*

Resum de les personalitats principals en la trajectòria hegeliana.

Friedrich Hölderlin	El gran poeta romàntic. Pel jove Hegel, també és un gran filòsof idealista. Valora la importància de la bellesa i la poesia per la nova filosofia, concep panteísticament la realitat com un tot orgànic i considera la tasca clau filosòfica i vital la unió d'allò particular i universal; individu i societat.
1770-1843	
Friedrich Wilhelm Joseph Schelling	Amb Fichte, és el filòsof idealista més precoç i brillant de la seva època. Prioritza la investigació naturalista a la política-social i està profundament i constant vinculat al romanticisme. El seu és l'idealisme objectiu.
1775-1854	

Napoleó Bonaparte	Emperador dels francesos. La seva despòtica ocupació va perdre-li la bona rebuda dels prerrevolucionaris alemanys. Hegel no li va retirar mai l'exaltació.
1769-1821	Però mai arriba a assolir la legitimitat davant dels monarques consagrats europeus i deixar de requerir la seva superioritat militar com a mètode per mantenir el poder. No pot canviar la raó de la força per la força de la raó. L'esperit del món se n'apartarà.

Figura 12. Hölderlin, Schelling i Napoleó

5.4. Obres

El sistema de Hegel s'acostuma a conèixer senzillament amb a *dialèctica*.

<i>Dialèctica</i>		
Esriptura rigorosa en termes especulatiu (els únics vàlids) del que la història comandada per l'esperit universal ja ha dut a la pràctica.		
La filosofia ha de descriure rigorosament, amb una objectivitat freda el que amb sang i passions ha viscut: totalitzar el seu saber i exposar-lo dialècticament, mostrand com les categories i idees s'engendren fins arribar a una idea absoluta.		
Remarca la necessitat de l'escissió o negativitat present en tots els camps. Les antinòmies ja no es presenten en moments molt especials, sinó sempre, com a moment necessari d'escissió que permet l'arribada a un moment de síntesi o reconciliació (si no, no hi pot haver autèntica unitat, que no és mai la primera que ens ve donada).		
Està dividida en tres passos:	Unitat simple i immediata (mai autèntica unitat).	<i>Tesi</i>
	Escissió o exteriorització.	<i>Antítesi</i>
	Reconciliació o unitat mediata (sempre un resultat).	<i>Síntesi</i>
La unitat cercada pels idealistes i els romàntics només es pot donar en un procés dialèctic.		
La superació de l'antinòmia kantiana entre llibertat i necessitat (el repte idealista) és el resultat d'un llarg, complex i conflictiu procés dialèctic.		

Figura 13. Dialèctica de Hegel

La *Fenomenologia* n'és la plataforma introductòria. Està resumit a la *Enciclopèdia de les ciències filosòfiques en compendi*, dividida en tres parts, dedicades, respectivament, a la **ciència de la lògica**, la **filosofia de la natura** i la **filosofia de l'esperit**.

5.4.1. Fenomenologia de l'esperit

(1806)

L'obra segueix una consciència arquetipus que passa del punt de vista més ingenu i simple possible fins arribar al saber absolut. Una segona consciència ja dotada amb el saber absolut l'observa sense interferir. Al final la consciència està en identitat amb l'absolut: satisfent la *necessitat del tot*.

És una experiència tràgica i decisiva, on s'hi arrisca el ser més profund i essencial de qui la protagonitza. Res pot canviar ni reduir la tragèdia, tot i que se n'exposin paral·lelament les profundes conseqüències lògiques des de la perspectiva de la consciència filosòfica madura (que ja l'ha viscut) i que ara les analitza especulativament.

Consciència tràgica	<i>Ell o ella</i> ; en alguns casos molt significatius, <i>jo</i> .
	Tots vivim la vida personal com a <i>jo</i> tràgicament desorientat, angoixat perquè sent amenaçat el que creu la seva única realitat: el seu <i>jo</i> .
	El punt de vista més ingenu i simple possible : parla del món com <i>allò, això, aquest</i> : amb relació immediata.
Consciència filosòfica madura	<i>Nosaltres</i> .
	Pressuposa que el lector és capaç d'entendre la lògica racional.
	Observadora ja dotada amb el saber absolut (punt de vista científic o filosòfic-especulatiu).

Figura 14. Consciències de la Fenomenologia

La raó pràctica és una amb la teòrica. L'imperatiu no suposa un problema: això és el que ha de fer i en el nosaltres no troba cap impediment. Aleshores supera les distincions:

Noümen	Fenomen	Adquireix el saber que permet comprendre que allò que és racional és real i allò que és real és racional.
Veritat en si		Certesa en el subjecte
Subjecte		Objecte
Llibertat	Necessitat	Es reconcilia amb la necessitat alhora que se sap absolutament lliure; descobreix que la necessitat és la raó que té adscrita el nosaltres en el seu anterior i que és, per tant, la pròpia llibertat.

Figura 15. Distincions superades al final del procés dialèctic

L'**objectiu** filosòfic bàsic de Hegel és identificar o reconèixer allò real i efectiu enmig dels conflictes més profunds, les desgràcies més terribles o les circumstàncies particulars més incomprensibles: **fer filosòficament científic el caos dels esdeveniments**, mostrant que a sota hi ha l'*absolut* mitjançant el conflicte dialèctic.

Conceptualitzar allò que és, és la tasca de la filosofia, ja que allò que és, és la raó. Pel que fa a l'individu, cadascú és (a més) fill del seu temps; ara bé, també la filosofia es el seu temps captat en pensaments.

Només del record de la tràgica vivència i, sobretot, de la seva conceptualització lògica, sorgeix el coneixement filosòfic que, reconeixent el drama, capta la racionalitat absoluta.

El saber que és davant de tot o de manera immediat el nostre objecte no pot ser sinó allò que és ell mateix saber immediat. Saber d'allò immediat o d'allò que és. Hem de mantenir aquí un comportament igualment immediat o receptiu; és a dir, no alterar res en aquest

saber tal i com se'ns ofereix i mantenir l'aprensió completament a part de la concepció. El contingut concret de la certesa sensible fa que aquesta es manifesti de manera immediata: com el coneixement més ric, inclús com a un coneixement de riquesa infinita.³⁹

Tot és saber, estructurat en infinites figures de la consciència; diverses maneres d'entendre el món o la realitat. Si hem d'entendre la consciència immediata ho hem de fer des de la perspectiva de la pròpia consciència immediata, a més de la de l'absolut.

Però de fet aquesta certesa es mostra davant de si mateixa com a la veritat més abstracta i més pobre.

La consciència immediata creu que té la veritat més precisa, elevada... però, en realitat, ha sigut manipulada totalment en una pura abstracció.

5.4.2. Ciència de la lògica

(1812-1816)

És la **primera part del sistema** de Hegel: presenta com els conceptes filosòfics, moguts únicament per la seva dinàmica interna, es desenvolupen i transformen els uns en els altres fins a definir el gran arc del *tot*, la *idea*. **És l'explicació de quasi tota la filosofia**, però sense consideracions circumstancials ni desviar-se vers allò accidental a la qüestió; seguint purament la profunda lògica d'allò conceptual o argumental.

És l'organització omnicomprensiva de les categories exposades en desenvolupament dialèctic, des de les més abstractes (generals), buides i aïllades fins a les més concretes, plenes i comprensives. En la **tríada ser, no-res i esdevenir**:

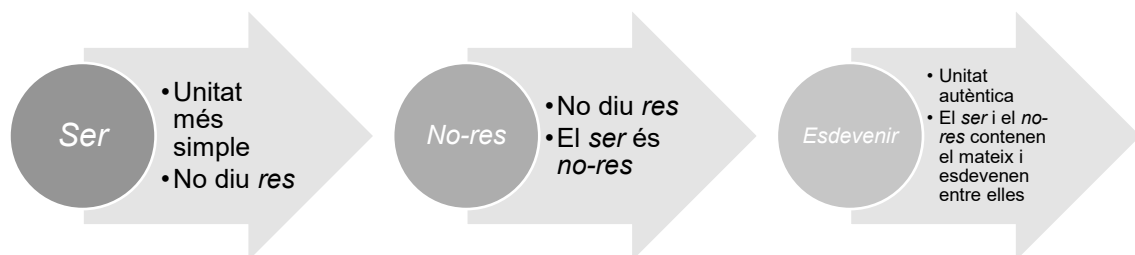

Figura 16. Dialèctica ser, no-res, esdevenir

El sistema filosòfic hegelian és la culminació, de moment, de tota la filosofia. Hi estableix el seu primordial objectiu filosòfic de futur: continuar aquest desenvolupament dialèctic ja no només en el camp pur i merament lògic dels conceptes en si mateix, sinó en la seva encarnació empírica. Per això, més endavant hi haurà d'afegir:

³⁹ Hegel, *Fenomenologia de l'esperit*, començament.

Filosofia de la naturalesa	Exposant el desenvolupament dialèctic implícit del món natural .
Filosofia de l'esperit	Exposant el desenvolupament dialèctic intern que mou el món humà .

Figura 17. Filosofies afegides al sistema hegel·lià per completar-lo

Del primer volum:

Ésser, pur ésser, sense cap altra determinació.⁴⁰

Punt de partida immediat: la primera categoria de la sèrie de categories de la ciència de la lògica en una lògica que les vincula a totes elles en una sistematicitat que és l'objectiu final del sistema. **Comença amb el punt més pur, més indeterminat.**

En la seva immediació indeterminada és igual només a si mateix i tampoc és desigual davant d'un altre.⁴¹

És una pura indeterminació, igualtat, definició que no introdueix matisos. No és cap de les entitats: totes les entitats són éssers.

No té cap diferència ni en el seu interior ni cap a l'exterior. Mitjançant alguna determinació o contingut que es distingís en ell, o per algun medi del qual sigui posat com a diferent d'un altre, no seria conservat en la seva puresa. És la pura indeterminació i el pur buit.

L'únic que hi havia era l'ésser, les especificacions les introduïm després. **El conjunt universal queda dins l'abstracció o buidor de l'ésser.**

No hi ha res en ell que un pugui intuir. O bé ell és només aquest pur buit intuït en ell mateix. Tampoc hi ha res en ell que un pugui pensar, si bé aquest és igualment només un pensar buit. L'ésser, allò immediat, allò indeterminat, és, en realitat, el no-res.

En parlar de l'ésser surt el no-res per darrere, de manera orgànica i sense voler. El pur ésser no és induïble; només intuïm entitats. Per tant, *la nostra relació amb l'ésser és molt similar amb la que tenim amb el no-res*.

Ni més ni menys que el no-res. Res, el pur no-res, és la simple igualtat amb si mateixa. El buit perfecte. L'absència [...] de contingut. La indistinció en si mateixa. Quan pot parlar-se d'un intuir o pensar del no-res val com a una diferència el que pugui ser intuït o pensat el no-res. El no-res existeix en l'intuir o el pensar; o més bé, en l'intuir o pensar del buit. I el mateix buit intuir i pensar que és el pur ésser. El no-res, per tant, és la mateixa determinació; o, més aviat, la mateixa absència de determinació. I per això, en general, el no-res és el mateix que el pur ésser.

⁴⁰ Hegel, *Ciència de la lògica*, p. 1.

⁴¹ Hegel, *Ciència de la lògica*, p. 1.

Així, estem en un **punt de transició entre la buidor i abstracció de l'ésser fins la buidor i l'abstracció del no-res**. L'autèntica categoria que permetrà construir el sistema (l'ésser i el no-res són categories quietes, fossilitzades) és l'**esdevenir**: dinàmica, permet iniciar la dialèctica lògic-conceptual de la *Ciència de la lògica*.

L'esdevenir és la unitat de l'ésser i el no-res. El pur ésser i el pur no-res són, per tant, la mateixa cosa. Allò que constitueix la veritat no és ni l'ésser ni el no-res; sinó aquell que no traspasa, sinó que ha traspassat ja: és a dir, l'ésser traspassat al no-res i el no-res traspassat a l'ésser.

No és que només l'ésser esdevingui, és que la matèria busca realitzar-se, alliberar tot el seu potencial i trobar la rica expressió que té dins seu i que es val transportant. Cada cop que hi ha una dialèctica rellevant en la història, s'ha de reescriure.

L'esdevenir és la veritat: la vida.

Però alhora la veritat no és la seva indistinció, sinó allò en què són absolutament diferents, però alhora són inseparats i inseparables. Cadascun desapareix en el seu oposat. La seva veritat, doncs, consisteix en aquest moviment de l'immediat desaparèixer de l'un a l'altre: l'esdevenir. Un moviment on els dos són diferents, però mitjançant una diferència que, alhora, s'ha esdevingut.

5.4.3. Lliçons de filosofia de la història universal

(1822-1830)

Una sèrie de lliçons a la universitat de Berlin. S'hi dona una conjunció constant i harmònica entre allò empíric i lògic, històric i especulatiu.

En el sistema hegelianà, **la història universal ocupa un lloc de transició entre l'esperit objectiu i l'absolut**. La història, de fet, és l'únic judici que s'eleva per sobre de l'Estat: tot i que l'Estat representa allò universal dels ciutadans, en relació a la resta d'Estats és un individu enfrontat que reclama exactament la mateixa legitimitat que tota la resta.

La història universal hegeliana, com era habitual en la seva època, és una **història política**. Al llarg d'aquesta, el mateix esperit universal s'hi manifesta.

El judici universal que representa la història remet a l'absolut, allò que l'art materialitza, la religió representa intuïtivament i la filosofia pensa científicament i especulativa. Per tant, *la filosofia de la història conté la totalitat de la història de l'esperit*.

5.5.4. Principis de la filosofia del dret

(1821)

Desenvolupa la seva concepció de la societat i l'Estat. També parla d'art, religió, filosofia de la història i història de la filosofia. És el primer gran filòsof que va preocupar-se per conèixer exhaustivament tota la història de la filosofia anterior a ell.

Està dividida en tres parts:

Dret abstracte	Definició i anàlisi de la propietat , el contracte i la injustícia .	
Moralitat	<i>Subjectiva, personal</i> i consciència <i>privada</i> .	
	Anàlisi del propòsit , la responsabilitat , la intenció i el benestar , i el bé i la consciència moral .	
Eticitat	Analitza les estructures més dependents d'un <i>ethos</i> col·lectiu i ja institucionalitzades formalment.	
	1	La família , el matrimoni , el patrimoni familiar , l' educació dels fills i la dissolució de la família .
	2	El sistema de les necessitats , l' administració de justícia i el poder de política i corporació .
	3	El dret polític intern (amb els tres poders: <i>executiu</i> , <i>legislatiu</i> i <i>judicial</i>) i l' extern .

Figura 18. Parts dels Principis de la filosofia del dret

La seva confiança infal·lible que del judici universal dels Estats i les seves polítiques sortirà el veredict de la història li guanya les **crítiques de defensar el *status quo* existent** (repressió *postnapoleònica*) i **divinitzar l'Estat**.

5.4.5. El més antic programa de sistema de l'idealisme alemany

(1796-1797)

S'hi esbossa un sistema considerat com a **tasca primordial de la filosofia del futur**.

Comença prioritzant la raó pràctica com a fonament del jo lliure i la seva acció originària ; després, amb una filosofia de la naturalesa que ha d'anar més enllà de la física newtoniana i experimental, i finalment, s'endinsa en l'obra humana.
Es mostra molt contrari a l'Estat (una màquina que impedeix la llibertat) i partidari de la Revolució francesa, criticant la tesi kantiana de la <i>pau perpètua</i> i d'altres perquè són <i>idees subordinades a una idea superior</i> . Decantant-se per Schiller, afirma que la idea superior és la bellesa : unifica totes les altres. Proposa la inseparabilitat de raó i estètica, filosofia i poesia; atacant els filòsofs que no són capaços d'expressar-se bellament i fer arribar el seu missatge al poble il·l·literat.
Reclama una religió sensible i una nova mitologia, al servei de les idees i la raó . Així serà possible l'harmonia entre persones cultes i incultes, i entre les diverses facultats humanes, produint-se la <i>llibertat i igualtat universal del tots els esperits</i> .

Figura 19. Resum del Programa

Parla d'una **ètica en clau d'una metafísica sistemàtica**: inseparable d'un programa i sistema complets. Clarament **parteix d'un Kant superat**. En la lluita per unificar tot el sistema transcendental i inacabat de Kant, parteix de l'idealisme ètic de Fichte.

[§1] "... una ètica. Donat que tota la metafísica venidora caurà en el camp de la moral - qüestió de la qual Kant només ha donat un exemple amb els seus dos postulats pràctics, sense haver-la exhaurida-, per això aquesta ètica no serà altra cosa que un sistema complet de totes les idees o, el que és el mateix, la representació de mi mateix com un ésser absolutament lliure. Amb l'ésser lliure, conscient de mi mateix, sorgeix igualment tot un món -del no-res-: l'única veritable i concebible creació a partir del no-res. Aquí davallaré fins al camp de la física; la qüestió és aquesta: com ha d'estar constituït un món per a un ésser moral? Voldria donar nova volada a la nostra física que avança prou lentament i feixugament arran dels experiments.

Es dona per suposat que **tota metafísica venidora ja no serà dogmàtica**; caurà en el *camp de la moralitat*. Tot i això ser clarament kantian, consideren que Kant s'ha quedat curt: els postulats que ara ells reivindiquen són la **llibertat** i l'**existència o acció de Déu** (l'altra era la immortalitat de l'ànima); aquí, no ho ha *exhaurit* tot.

Apunten a **Spinoza** (guiat per **Fichte**) al fragment subratllat. L'*ésser lliure* és el *jo* de Fichte. El principi creador, l'espiritualitat, provenen del no-res; no és un fenomen extern. A partir d'aquest principi infonamentat construiran un sistema global, universal.

Ja no adoren Newton, el contraposen a Goethe. Consideren que la seva obra és un treball menor; **la cerca del subjecte lliure és el que ho fonamentarà tot**.

[§2] Doncs, si la filosofia forneix les idees i l'experiència les dades, podem per fi atènyer la física en general que espero de les èpoques futures. No sembla que la física actual pugui satisfer un esperit creador com ho és el nostre, o com hauria de ser-ho.

Van més enllà de la ciència matemàtica: volen un sistema que ho abasti tot.

[§3] Des de la natura advinc a l'obra humana. La idea de la humanitat en primer lloc; vull mostrar que, essent l'estat quelcom de mecànic, no pot donar-se cap idea de l'estat, com tampoc no es dona una idea de la màquina. En conseqüència també hem d'anar més enllà de l'estat. Car tot estat està obligat a tractar els homes lliures com un engranatge mecànic; i no hauria de fer-ho; per tant, l'estat ha de finir. Veieu aquí per vosaltres mateixos que totes les idees sobre la pau eterna, etc. només són idees subordinades a una idea més elevada. També vull formular aquí els principis per a una història de la humanitat, i despollar, fins deixar nua, tota la miserable obra humana de l'estat, la constitució, el govern, la legislació. Venen per fi les idees d'un món moral, de la divinitat, la immortalitat -subversió de totes les falses creences, persecució, mitjançant la raó, de la clerecia, que d'un temps ençà juga a semblar raonable-, llibertat absoluta per a tots els

esperits que suporten el mon intel·lectual i no els cal cercar fora d'ells ni Déu ni immortalitat.

L'obra humana és la filosofia de l'esperit, humana, de la societat, del dret. Són idees molt típiques de la Il·lustració; la contemplen amb menyspreu: la creuen **ressagada**. Cal **anar més enllà de la idea de la humanitat**. La humanitat o la societat no és una simple suma d'individus: *li mancaria cohesió*, coherència, fraternitat plena (l'ideal il·lustrat).

Una *idea* no és quelcom orgànic. **Que l'Estat sigui mecànic i, per tant, no orgànic, és un dels grans problemes de l'època**. No existeix un Estat bo: està *obligat a tractar els homes lliures com a engranatge mecànic*. Cal derrocar-lo.

L'Estat és miserable obra humana, i l'estan superant. La Il·lustració es queda a mig camí, amb un ideal fals... que ja ha quedat desfasat.

[§4] En darrer lloc la idea que les aplega totes, la idea de la bellesa, entès el nom en el seu més elevat sentit platònic. Car estic convençut que l'acte suprem de la raó, aquell que abraça totes les idees, és un acte estètic, i que veritat i bondat només en la bellesa s'agermanen. El filòsof, doncs, ha de posseir tanta força estètica com el poeta. Els homes sense sentit estètic són els nostres filòsofs de la lletra. La filosofia de l'esperit és una filosofia estètica. Hom no pot ésser enginyós en res, ni tan sols sobre la història es pot raonar enginyosament sense sentit estètic. Aquí s'ha de fer palès allò que pròpiament manca als homes que no comprenen cap idea, i que són prou sincers per confessar que tot els sembla fosc quan es tracta de quelcom que va més enllà de les taules i els registres.

La bellesa és sintetitzadora (Schiller⁴²) de les altres dues idees supremes (*bé* i *veritat*). Plató i Fichte prioritzaven el *bé*. Schiller supera l'idealisme ètic i subjectiu de Fichte, i l'idealisme objectiu i naturalista de Schelling. Hegel optarà per un idealisme absolut.

El poeta és creador; i el filòsof ho ha de ser igualment.

[§5] La poesia assoleix d'aquesta manera una més alta dignitat, de nou esdevé a la fi allò que fou a l'inici, mestra de la humanitat; car s'ha acabat la filosofia, s'ha acabat la història, l'art de la paraula sobreviurà sol a totes les altres ciències i arts.

Per assolir l'alta dignitat en Homer, Hesíode, Plató, Aristòtil, els filòsofs han de ser poetes. **El més essencial és la creació lliure; el més important, poètica**. Aquesta és la reforma radical que volen fer de la filosofia... la política i la religió. Crearà un nou món.

[§6] Al mateix temps, sentim tot sovint que les grans masses han de tenir una religió sensible. No solament les grans masses, també els filòsofs en tenen necessitat.

⁴² Cartes sobre educació estètica de la humanitat.

Monoteisme de la raó i del cor, politeisme de la imaginació i de l'art, heus ací el que ens manca!

També volen **transformar creativament la religió**.

[§7] En primer lloc parlaré aquí d'una idea que, pel que jo sé, encara no se li ha acudit a ningú; ens cal una nova mitologia, però aquesta mitologia ha d'estar al servei de les idees, ha d'esdevenir una mitologia de la raó.

L'harmonia entre persones lletrades i il·literades s'assolirà amb la mitologia de les idees.

[§8]. Mentre no les convertim en estètiques, és a dir, mitològiques, les idees no tindran per al poble cap interès, i a l'inrevés, mentre la mitologia no sigui racional, el filòsof haurà d'avergonyar-se de les seves idees. Així doncs, els homes il·lustrats i els que no ho són han de donar-se finalment les mans, la mitologia ha d'esdevenir filosòfica per tal que el poble es torni raonable, i la filosofia ha d'esdevenir mitològica per tal que els filòsofs es tornin sensibles. Llavors regnarà entre nosaltres la unitat eterna. Ja cap altra mirada de menyspreu, mai la cega tremolor del poble davant els seus savis i clergues. Només llavors ens espera un mateix desenvolupament de totes les forces, tant les particulars com les de tots els individus. Cap força ja no serà reprimida, llavors reganaran la llibertat i la igualtat universal dels esperits! – Un esperit superior, enviat des del cel, ha de fundar aquesta nova religió entre nosaltres que serà la darrera i la més gran obra de la humanitat.”

Només quan s'hagi obrat la seva revolució s'arribarà als que, al cap i a la fi, són els mateixos ideals que la Revolució Francesa. Es tracta de **superar el complex de modernitat**: els moderns són *monstres desequilibrats* (cossos degradats, cors residuals; però intel·lectes molt desenvolupats).

5.5. El pensament de Hegel

Caracterització del pensament hegel·lià.

5.5.1. Reducció de la *Fenomenologia* en la construcció del sistema panlògic

A la *Fenomenologia* mostra la gènesi lògica i empírica de les idees que constitueixen el *saber absolut*. Ho fa amb tres nivells superposats:

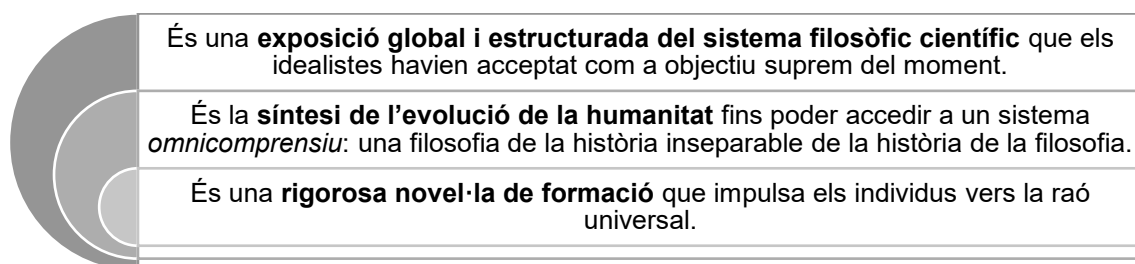

Figura 20. Tres nivells superposats que formen la *Fenomenologia*

Això prova ser massa complex, així que quan *la reedita* se centra només en els aspectes **lògic-conceptuals** del desenvolupament sistèmic i distingeix més clarament entre ells.

5.5.2. Resposta hegeliana al *Trilema de Münchhausen*

És una triple aporia on necessàriament es veu abocat tot **intent de fonamentació**:

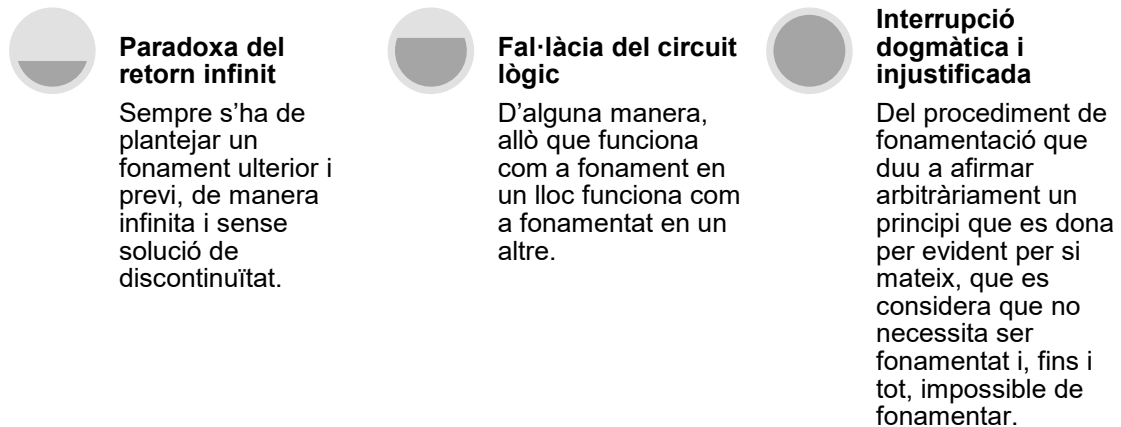

Figura 21. El Trilema de Münchhausen

Hegel intenta superar la primera i la tercera proposant una nova versió de la segona: *si es considera en termes de totalitat, aleshores res no queda fora*, i es pot **tancar un cercle del sistema de manera que tot pot funcionar com a fonament i fonamentat**.

5.5.3. El sistema panlògic

Hegel *renuncia a la cerca del principi últim i incondicional* i opta per un **sistema omnicomprensiu i dialècticament circular**: sense fonament. L'únic que importa és no perdre el *lligam lògic de l'especulació filosòfica* fins tornar a tancar el cercle.

Sacrifica el moment analític i l'atenció al detall pel moment sintètic i l'atenció al conjunt. **Se l'acusa de minimitzar allò humà i particular** a favor d'allò especulativament divinitzat, universal i etern.

5.5.4. Les lliçons de Berlin

Gran discutien la *Fenomenologia* original: aprofundint en els que va editar després.

5.5.5. Allò que no és l'idealisme de Hegel

Hegel és **idealista**, però difícilment s'hi pot encaixar a la major part dels seus sentits.

Hegel	Idealisme
Es preocupa de la realitat històrica : la tasca màxima d'un filòsof és comprendre i conèixer el seu temps i societat.	Se centra en visions del més enllà o mons ficticis .

Sobretot intenta trobar i comprendre allò més concret ... per més que per parlar de qualsevol cosa s'hagin d'usar termes molt abstractes (<i>ser, res...</i>).	Es preocupa per coses abstractes .
No ho pretén poetitzar la realitat, més enllà de la crua bellesa i tràgica poesia que resulta de la seva comprensió racional .	Poetitza la realitat i intenta imaginar-la millor o més bella del que és.
No aspira a generar o promocionar el benestar del proïsme. Coincideix amb Kant que la felicitat no és el principal objectiu de la humanitat , ni de la filosofia; l'és sentir la crida del deure de l'intel·lecte, el coneixement i la racionalitat.	Completament mogut per l' altruisme .
S'ha d'acabar acceptant la realitat de les coses, cosa que és un valor positiu, perquè en el fons és <i>racional</i> (la seva veritable aposta idealista).	Acèrrim inconformista .

Figura 22. L'idealisme de Hegel enfrontat a l'idealisme quotidià

Al seu **aspecte més criticat** queda patent una *plena confiança en el progrés lineal i racional de la humanitat de la història fins assolir el coneixement més adequat*.

L'**esperit universal** es realitza al món i la història i és possible assolir el **saber absolut** en la mesura que s'està a l'altura de la realització efectivament assolida per aquest.

Figura 23. Aspectes més criticats de Hegel

És conscient del fons tràgic del progrés i del desenvolupament històric, però la confiança en la raó i el progrés és l'**única manera d'explicar el món i la història** realistament.

Hegel és idealista segons la seva descripció més tècnica: *la seva filosofia té a veure amb la **idea**, amb considerar les idees com a la **base de tot possible coneixement***.

5.5.6. L'idealisme de Hegel

Hegel és alhora **idealista**, **racionalista** i **espiritualista**: posa èmfasi en la *importància de la idea i de l'esperit*, que són l'*essència de la realitat* (mouen el món, la història i els homes). Tot autèntic coneixement i tota plena **reconciliació** amb la conflictiva realitat només es pot fer **mitjançant la idea, la raó i l'esperit**.

Idea	No s'oposa a la matèria o a l'existència física.
	El <i>coneixement, veritat i racionalitat</i> remetent a tot , que s'expressa en primer lloc com a idea .
Raó	Tot ha de ser lògic racional fins al detall (<i>panlogicisme</i>).
	Hegel és idealista perquè només li interessen les coses o existències que tenen una raó; que són comprensibles, racionals, que tenen esperit.
	El criteri més decisiu de l'autèntica realitat és que se la pugui conèixer, es descobreixi que respon a una llei oculta, se'n pugui donar una explicació racional.

Esperit	Només l'esperit és realment actiu tant en la història com en la naturalesa. És alhora la substància i el subjecte últim de tot. La substància és el principi creador que eternament regeix les coses, però que no és quiet: és allò que ho mou tot.
	L'esperit universal és conscient de si i s'autoconeix (però només a través de la raó intel·lectual de la humanitat, que el caracteritza i defineix la humanitat).

Figura 24. Idea, raó i esperit de Hegel

Només des del **desenvolupament de la filosofia al llarg de la història** es pot començar a comprendre el món, conèixer la seva racionalitat. Només a través de l'evolució de la filosofia es desenvolupa eficaçment la **idea filosòfica** a través de la qual mostrarà la seva **racionalitat dialèctica**.

El realista (Fichte), per altra banda, es degrada a esclau de les coses i, per tant, esdevé cosa; **es cosifica**. És aquell incapaç de descobrir la significació espiritual que hi ha en les coses i *oblida que remeten i són portadores de la substància que és subjecte*.

5.5.7. La llibertat de Hegel

No considera que la llibertat humana sigui autonomia absoluta. Critica el profund individualisme que hi ha en la reducció de la llibertat a autonomia. La llibertat com a **independència o autonomia absoluta és el punt de partida per concebre la llibertat**, però ha de ser matisada per reconèixer els *aspectes col·lectius i socials* de la llibertat.

Si la llibertat només significa autonomia i aquesta s'interpreta com a absoluta, aleshores només s'és lliure quan s'és independent de tot i indiferent respecte a la realitat i els efectes de la nostra acció en ella. Aleshores, *només s'actua egoïstament en funció de la pròpia espontaneïtat*; sense considerar les circumstàncies reals, institucions socials compartides i tota vinculació, afecció o atenció respecte als altres o al món. **L'autonomia absoluta obliga a abstenir-se de tot.**

Només des de la substància que és subjecte la llibertat és espontaneïtat i autonomia absoluta; és l'única i última necessitat de tot (perquè tot li està sotmès). L'autonomia absoluta i l'autooposició originària només poden ser patrimoni del tot.

Hegel	Individualisme liberal
Tendeix a identificar <i>llibertat</i> amb allò efectivament permès i garantit per les institucions polítiques i jurídiques.	La llibertat com a autonomia és una necessitat subjectiva dels individus: un plantejament insuficient causant de molts errors moderns.

Figura 25. Llibertat segons Hegel i l'individualisme liberal

La llibertat compartida ha de **trencar les barreres entre els individus**; no pot ser meva, sinó de tots, ningú pot sostreure's unilateralment del tot. Només institucionalitzada i captada en la seva necessària dimensió col·lectiva, **la llibertat esdevé objectiva** (esperit objectiu) i **fa de la suma d'individus un poble**, una comunitat, un tot, un Estat.

La llibertat només és possible en un individu quan reconeix la necessitat substancial i universal com el propi ser. **La llibertat es dona no en l'autonomia**, l'absència de llei interpretada com a coacció la interioritat de la consciència moral; **sinó en la llei promulgada**, el dret objectiu en allò col·lectiu social institucionalitzat en l'Estat.

Les institucions (esperit objectiu) **han de ser legitimades pels individus i el poble**; sense aquest reconeixement, cauran i seran substituïdes per noves lleis, un altre esperit objectiu, constitució, Estat i vida ètica. La consciència moral autònoma del subjecte lliure ho jutja tot; si bé haurà de **fer l'esforç de reconciliar-se amb l'interès general**.

El coneixement és condició de possibilitat de l'autoconeixement i del reconeixement mutu entre individus i la reconciliació col·lectiva: la base de la llibertat. *Només som universals quan pensem racionalment: només mitjançant el pensament som lliures.*

L'home és voluntat i només és lliure quan vol el que la seva voluntat és.

La voluntat que realment és (també en individus) és essencialment universal. L'individu només trobarà assossec i superarà el desconcert angoixant del *principi d'individualisme* si renuncia o supera la seva particularitat i és abnegat a allò general.

Qui no sap que és lliure, no ho és efectivament.

Quan la llibertat és efectiva: reconeguda i realitzada a l'Estat, les lleis i allò general objectiu, es pot pensar el món o la història com el **regne de la llibertat**. La **llibertat positiva** no cau en un joc on la millora d'algú implica la desmillora emmirallada d'un altre (*suma zero*): es potencien. **És la llibertat feta hàbit i costum**.

5.5.8. L'Estat, les constitucions i la història

En la filosofia de Hegel batega com a essencial el problema polític. **Les institucions expressen el sentiment del poble** vers la llibertat i els límits objectius que li fixa. **Cada Estat és un tot ètic** i representa dins del seu territori la instància universal; però, en relació amb la resta d'Estats, **es comporta com un individu**. Neix quan la societat ha adquirit certa complexitat; un tot substancial que reconcilia els individus en un tot. Mitjançant la constitució estatal els pobles deixen enrere la barbàrie.

És l'únic medi històricament disponible per garantir la universalitat, la justícia; la llibertat individual de cada ciutadà. Però no és estigui per sobre dels individus, sinó en

una mena de **simbiosi ètica** en ells que defineix un ordre universal. **L'Estat és la idea o vida espiritual universal**, els individus estan sempre enclavats dins aquesta vida.

La filosofia de la història considera l'evolució dels equilibris interestatals i al destí particular dels diferents Estats i pobles.

5.5.9. La democràcia

La democràcia és un ideal bell, abstracte, pur i inqüestionable, però per la seva mateixa puresa i abstracció sol fallar en el moment de les seves concreció i realització. Segons Hegel, només es va arribar a realitzar en aquell afortunat estat atenenc.

Només possible sota unes certes condicions exteriors i interiors; en senyala dues:

La proximitat i implicació constant dels ciutadans en les tasques públiques (i, per tant, hi ha d'haver <i>pocs ciutadans</i> : només és possible en un país petit).
Que els individus se sentin impulsats en última instància a practicar l'abnegació en l'interès general , en allò universal.

Figura 26. Les dues condicions essencials per a la democràcia segons Hegel

L'eloqüència és molt important: ha de despertar les consciències individuals i implicar-les en la tasca política-col·lectiva. La **democràcia parlamentària** (que delega les decisions a representats triats) resulta una **farsa**. El sistema de vots és un procés sense vida, abstracte i que no representa realment la ciutadania.

A Grècia la democràcia només va ser possible gràcies a l'esclavitud: els ciutadans lliures es podien dedicar exclusivament a la política perquè hi havia una enorme força de treball exclosa de la ciutadania que es dedicava a totes les altres feines.

Sense aquesta dedicació exclusiva, és molt fàcil que degeneri a l'aristocràcia o la monarquia... o pitjor encara, una oligarquia o una tirania (despòtica o demagògica).

La Revolució Francesa és un fracàs: la subjectivitat ha perdut totalment la innocència que la feia immediatament una amb el tot. L'individualisme i subjectivisme modern són la causa última del fracàs de la democràcia moderna i del liberalisme, perquè els fan incapaços de realitzar la unió entre universalitat i particularitat.

Però també **accepta i considera essencials** alguns dels principis del **liberalisme**:

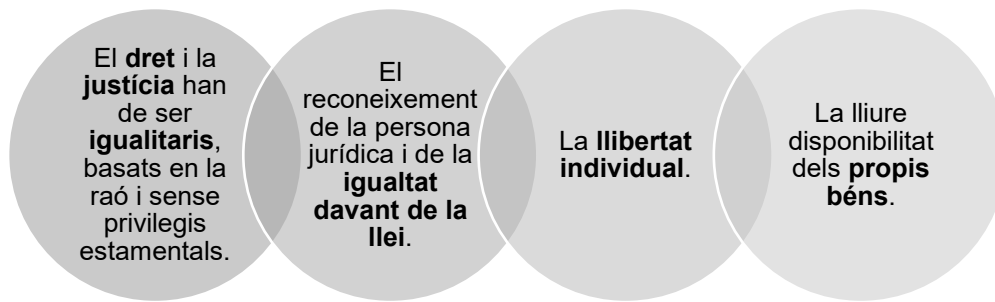

Figura 27. Principis del liberalisme acceptats per Hegel

També reclama la **legitimitat de la cerca del benefici particular**, que té independència a l'Estat però que, en última instància, s'hi ha de subordinar.

Hi ha un cert **principi aristocràtic** en la filosofia hegeliana: *els millors han de ser els servidors racionals o funcionaris de l'Estat*, perquè podran allunyar-se dels seus interessos particulars per administrar i canalitzar els universals del poble.

Millor	Monarquia	Constitueix un centre fort que s'oposa a les particularitats. Imposa una voluntat única al cos social.
		Respecta la universalitat, sense que la totalitat dels ciutadans es dediquin intensivament als anuncis públics i sense la correlació entre ciutadans i no ciutadans.
Pitjor	Govern aristocràtic tradicional (estaments hereditaris)	Consagra la desigualtat de la voluntat i la propietat, separa el cos social en dos i accentua l'escissió entre particularitat i universalitat.
	El model n'és l' Imperi romà : els patricis es dediquen només a l'Estat, però es limiten a buscar el propi benefici, no allò universal.	

Figura 28. Classificatòria de les constitucions segons Hegel

Hegel accepta la **divisió de poders** de Montesquieu:

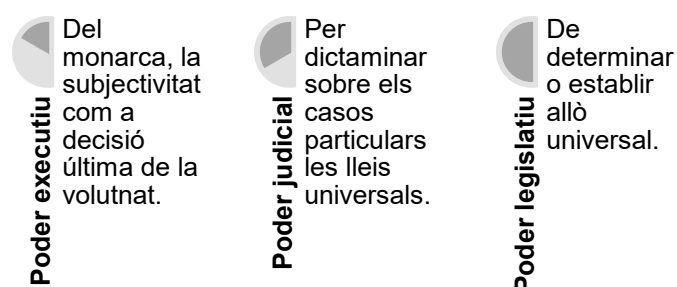

Figura 29. Divisió de poders de Montesquieu

Per tant, Hegel pensa en:

Integració a la monarquia constitucional dels avantatge de diverses constitucions		
<i>Poder legislatiu</i>	<i>Poder judicial</i>	<i>Poder executiu</i>
Hauria de gaudir dels avantatges de l' autèntica democràcia	Hauria de gaudir dels avantatges de l' autèntica aristocràcia interpretada com a <i>burocràcia racional</i>	Garantit per la decisió última i única del monarca

Figura 30. Constitució ideal segons Hegel

5.5.10. La religió i la filosofia

La religió és un element clau per establir el desenvolupament històric de la humanitat assolit a cada moment i mostra la forma d'espiritualitat que conté. Tot i que **la filosofia supera la religió** (la integra, formulant el tot de més adequadament), per un poble il·l·lurat la religió assumeix la tasca primordial de ser la manifestació de l'esperit.

L'esperit absolut té tres moments al llarg de la història humana:

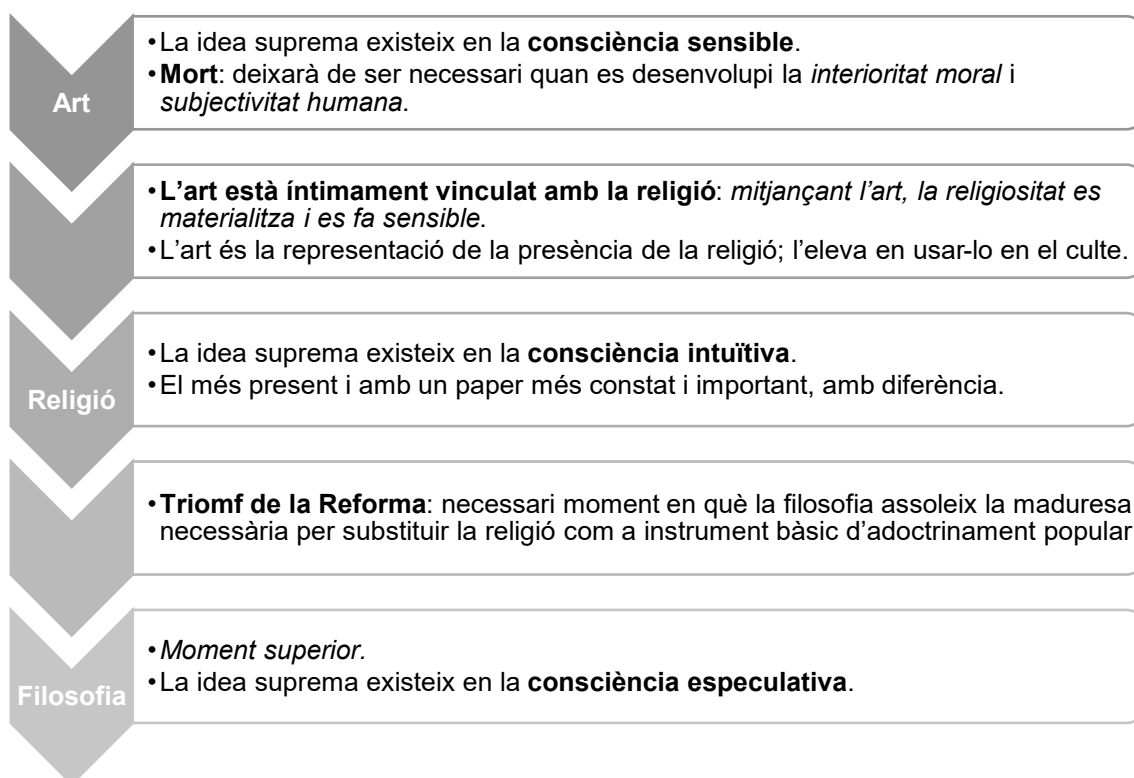

Figura 31. Seqüència de moments de l'esperit absolut al llarg de la història humana

Mai considera la religió contrària a la filosofia: comparteixen el contingut especulatiu. Que la raó o l'esperit universal governen el món pot enunciar-se de manera religiosa dient que la providència divina governa el món.

S'anticipa a la filosofia en revelar allò absolut, diví, l'esperit universal. És l'expressió més simple del principi d'un poble (existència, espiritualitat, autoconsciència), i **la**

manera més clara de representar la necessitat de la reconciliació de l'individu amb el tot ètic: entre el ciutadà i l'Estat. És també **la forma més universal i generalitzada de reconeixement de l'esperit:** *la filosofia sol arribar tard* amb la seva comprensió i només per a uns pocs, mentre que la religió intervé en tot moment i influeix a tothom.

En oposar-se a la religió, els revolucionaris francesos han perdut la complicitat del poble.

5.6. Punts satèl·lit del pensament de Hegel

Exposició de diverses particularitats del pensament hegel·lià.

5.6.1. L'imperi romà: disciplina de la llibertat

El fi de Grècia i l'adveniment del món romà són resultat de la **necessitat de creixement i desenvolupament de l'esperit**. Només amb la terrible disciplina de l'evolució de l'Imperi romà podrà la llibertat subjectiva trobar el fons universal amb què reconciliar-se.

5.6.2. Hegel i Marx: superació o enfrontament

A diferència de Hegel, Marx advoca per una filosofia i *praxis* de **confrontació política**.

5.6.3. Llibertat i reconciliació germànica-cristiana

El món germànic-cristià assumeix abnegadament allò general o universal i es viurà en el regne de la llibertat. D'aquesta manera, **representa un nou equilibri entre el pol particular i l'universal:** i ja no és l'equilibri previ a l'escissió, sinó el de la **reconciliació**.

Ara, els delictes seran la imposició il·legítima d'una particularitat sobre una altra. Hegel nega la utòpica pau universal kantiana, on s'alçaria un poder per harmonitzar els Estats.

5.6.4. L'inici de la llibertat a la Història

La Història universal és on en última instància es realitza la llibertat i el desenvolupament dels diferents moments de la **llibertat**. Passa *en paral·lel al desenvolupament de l'autoconeixement i el reconeixement de la pròpia condició de ser lliure* i de la de tots.

Es manifesta en la consciència dels individus i les institucions, en funció dels principis objectius que realitzen; però sobretot en l'art, la religió i la filosofia.

Hegel exclou la prehistòria de la Història: les persones eren poc més que animals. **Amb els imperis orientals antics sorgeix la llibertat, si bé insuficient.** *Allò absolut governa, sense deixar espai perquè allò particular* hi convisqui: no hi ha llibertat subjectiva i, per tant, tampoc n'hi ha d'objectiva, perquè no són validades pels ciutadans.

5.6.5. L'afortunat equilibri de la llibertat grega

A l'**Antiga Grècia** hi ha una **afortunada (però inconscient) unitat** entre allò substancial i allò objectiu, universal i particular, genèric i individual. El grec se sap un amb la seva *polis* i, quan hi ha un perill a l'horitzó, sap unir-se als grecs de les altres *polis* per defensar la llibertat de tothom. Però no és fruit d'una reconciliació dialèctica: l'escissió apareixerà amb la caiguda de les *polis*, les escoles postsocràtiques i l'hel·lenisme.

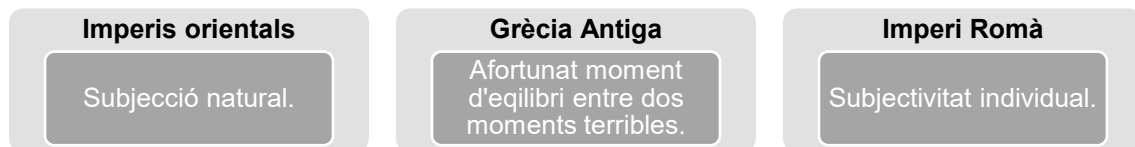

Figura 32. Instants històrics del desenvolupament de la llibertat segons Hegel

5.6.6. Raó dialèctica

Aquella que **es desenvolupa gràcies a la contraposició**, la negativitat, el conflicte; els conté com als seus *moments*, que, finalment, és capaç de **sintetitzar** i superar.

5.6.7. El pensament de la modernitat

Habermas considera que només **amb Hegel ha assolit la modernitat una consciència històrica-filosòfica madura**: és conscient dels profunds processos d'il·lustració i subjectivació i corregeix la concepció il·lustrada d'alliberar-se completament de la religió.

5.6.8. L'idealisme hegel·lià és dialèctic

L'idealisme hegel·lià parteix de la convicció que també **les realitats més terribles** i normalment obviades pels filòsofs tenen el seu paper en la realització de la racionalitat.

La realitat és racional, cognoscible: tot té *logos* i és descriptible com a *idea*. **Les coses són idea o esperit perquè tenen un missatge** per a tot humà que es proposi a fons la tasca de *conèixer*. Tot és idea i esperit, a més de cosa, matèria, món, naturalesa.

5.6.9. Substància és subjecte

El coneixement o pensar de l'ésser passa a formar part de l'ésser mateix en el seu desvelar-se, perquè **l'ésser és esdevenir**. En altres termes, l'esperit universal és el tot dinàmic-dialèctic (allò mogut), i la dialèctica i la dinàmica del tot (allò que mou).

5.6.10. L'idealisme filosòfic no és utòpic

Hegel busca comprendre què passa realment, no el que hauria de passar. Considera que aquell que no assumeix les conseqüències dels seus actes i el principi de la realitat, senzillament mai pot actuar, mai farà res i es lamentarà eternament.

5.6.11. L'idealisme hegelian

Hegel exigeix al filòsof que s'esforci a comprendre la crua realitat i trobar la seva profunda racionalitat. **La tasca culminant del filòsof**, darrere la qual es troba el veritable coneixement, **és trobar el sentit racional en la tragèdia històrica i vital**.

5.7. La dialèctica de l'amo i l'esclau

A la *Fenomenologia de l'esperit* posa en manifest la importància decisiva per a la humanització de l'experiència inevitablement traumàtica del xoc i domini entre desigs, i de la necessitat d'autocontrol del propi desig.

<i>Eros</i>	<i>Thanatos</i>
Desig (no ha de ser carnal ni amorós).	Por a la mort.

Figura 32. Instants històrics del desenvolupament de la llibertat segons Hegel

Són **experiències humanes constitutives**; les pulsions més bàsiques de la humanitat. Ens dominen.

La humanitat sempre ha estat desig: el sotmet a la por a la mort o desitja la mort a algú altre fins degradar-lo a esclau. **La característica essencial de la vida és el desig, però aquest aboca necessàriament a enfrontar la mort**; i d'aquí a experimentar el domini, aprendre dolorosament l'autocontrol i descobrir la possibilitat de l'alliberament.

Convertirà aquesta dialèctica conflictiva en la clau de la humanització (l'escissió; el *ser*, *no-ser*, *esdevenir*). **El desig i la por són les experiències clau en al constitució del subjecte, el treball i la cultura**.

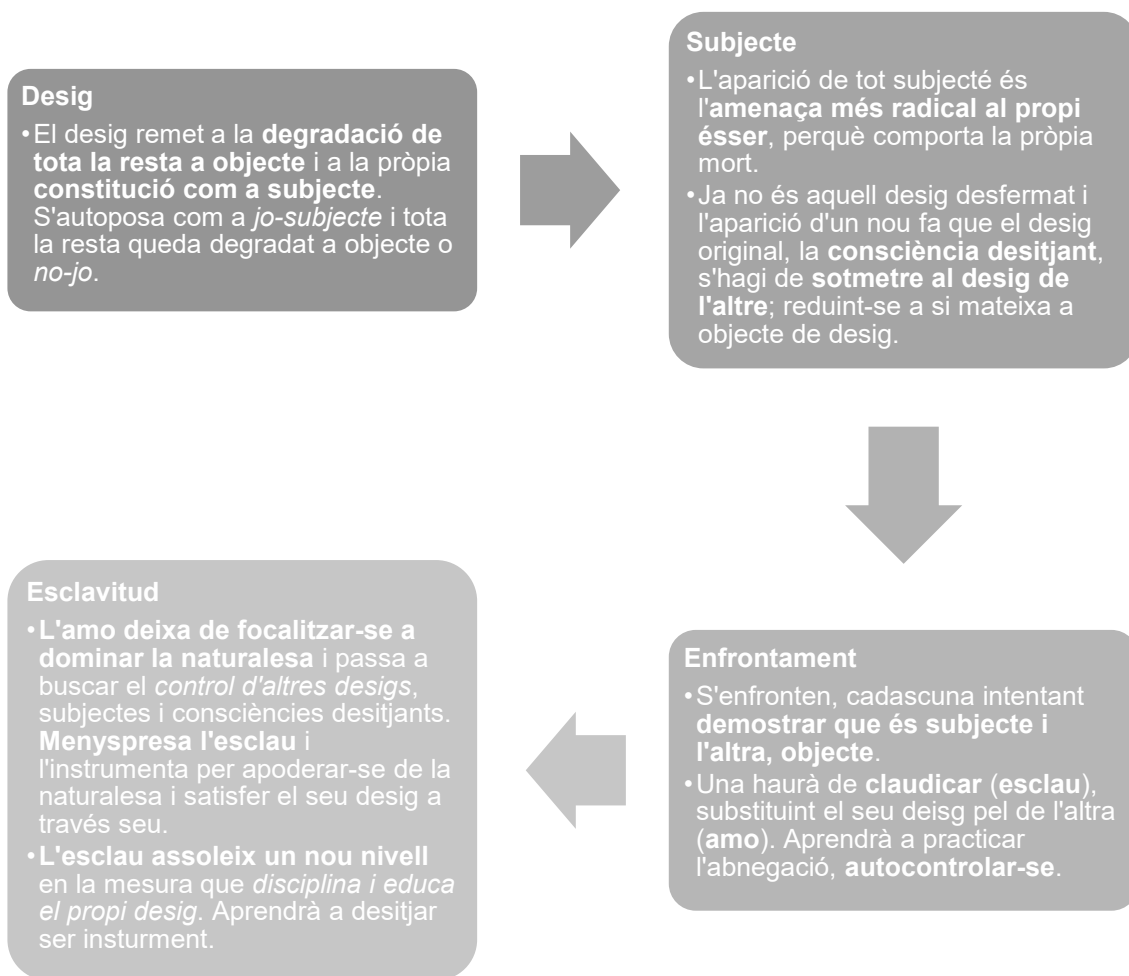

Figura 33. Primer enfrontament de la dialèctica de l'amo i l'esclau

Amb l'experiència de l'enfrontament a vida o mort dels seus desigs, han passat ja a l'estadi superior d'**autoconsciència**: els seus desigs han estat reconeguts per d'altres. Tant l'amo com l'esclau han après a superar el desig d'objectes i assoleixen un nivell superior (més humà, autoconscient, inesgotable): **el desig d'altres desigs**.

Quina és la causa del xoc de desigs, la claudicació i mort d'un davant de l'altre?
La por a la mort.

Figura 34. La causa del xoc de desigs

Però en el xoc una de les consciències experimentarà la mort: l'esclau.

El procés posterior de la Fenomenologia sorgeix en i a partir de l'esclau, no del senyor: la història, la cultura, la tècnica i la política són obra i de l'esclau. La consciència reduïda a la servitud és el germen de tot el desenvolupament humà-social.

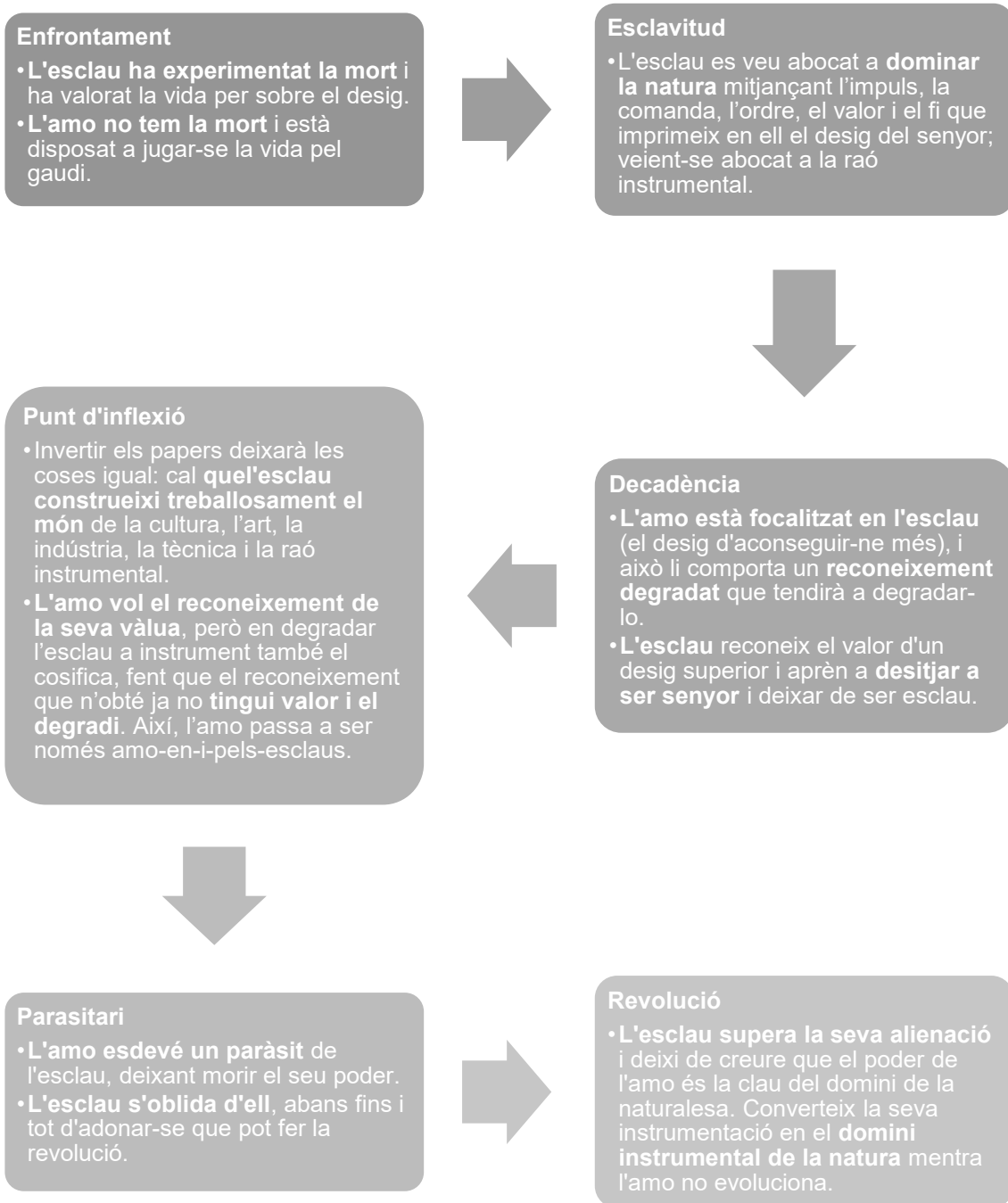

Figura 35. Inversió de papers a la dialèctica de l'amo i l'esclau

El món de la cultura, civilitat i política que construeix l'esclau és la fi de l'estil de vida de l'amo, que passa a viure al món de l'esclau i a acceptar-lo. L'esclau es converteix en amo i dominador de la naturalesa, però no en l'antic amo (extingit).

Professor: Gonçal Mayos Solsona (mayos@ub.edu)

6.1. El caos de després del Romanticisme

La figura de **Nietzsche** és intempestiva en una època confusa. Després de Hegel hi ha quatre moviments: tres són continuacions de la gran trajectòria europea.

Neokantismes	Optimisme o representacionisme
Neohegelianismes	
Positivismes	
Voluntarisme, vitalisme o pessimisme	

Figura 1. Diferències entre Kant i els positivistes

La quarta s'enfronta a les tres primeres. Destaquen, d'aquesta darrera, **Kierkegaard**, **Schopenhauer** i **Nietzsche**. Tenen en comú que estan fora de la gran trajectòria hegemònica occidental... hi estan incòmodes. El seu pessimisme neix en contra de la fórmula de *Leibniz*: la idea que aquest és el millor dels mons possibles.

6.1.1. Positivisme

Subordinat a la ciència. La **ciència** dona la dada, la perspectiva positiva. La filosofia és una mena d'acompanyant, una mena de *meta estudi* de les veritats científiques. La filosofia acaba reduïda a una **Filosofia de la Ciència**; perd el seu objectiu original. Esdevé una filosofia metodològica, que analitza els mètodes científics de descobriment.

6.1.2. Neokantismes

S'especialitzen en una mena d'anàlisi sectorial per **complementar la Crítica de la Raó Pura** amb les noves ciències (ciències socials i humanes). Tenen clar que en el món de les ciències físiques *subjecte* i *objecte* són ontològicament diversos: l'objecte és inert, el subjecte és actiu... però en les humanes el subjecte és subjecte.

6.1.3. Neohegelianismes

Després de **Hegel**, es troben al *final d'una era filosòfica*: la filosofia està severament limitada per la ciència. Ha tingut dos o tres segles brillants, però ara és necessari que es reinventi. La majoria dels genis que vindran *no estan vinculats a la universitat*.

Els **hegelians** mantenen l'esperit de la filosofia. El **marxisme** té una idea reformadora:

La filosofia s'ha limitat a conèixer el món, però ara el que cal és, a més, transformar-lo.

Proposa la **filosofia com a forma de vida**, però encara *dins de la corrent occidental*.

Els hegelians normalment s'estructuren en tres grups:

Vells hegelians	Segueixen els passos del Mestre al peu de la lletra. Remarquen l'aspecte de <i>reconciliar, mantenir, conservar</i> i, fins i tot, <i>perdonar</i> de l' <i>Autheburg</i> . És un concepte del qual parla Hegel sobre la seva dialèctica.
Hegelians de dreta	Interpreten l' <i>Autheburg</i> com a <i>desenvolupament acumulatiu</i> : un cert progrés en filosofia. Remarquen l'aspecte helicoidal de la dialèctica hegeliana.
Hegelians d'esquerra	Adopten un sentit més radical on <i>Autheburg</i> vol dir <i>transformar o iniciar un altre nivell crític, desvetllar noves alienacions</i> . Per tant, aboleix certes coses.

Figura 2. Classificació dels hegelians

Els hegelians *de dreta* enfatitzen el **sistema**, en tant que resultat estàtic i acabat; l'*esquerra* es queda amb el **mètode**: la dialèctica com a mode de negació. O, també: *la dreta* opta per una lectura de Hegel que insistia en la filosofia com a un **esperit absolut**; l'*esquerra*, en una lectura que es fixava sobretot en l'**esperit objectiu**.

La filosofia ha tancat ja el cercle: el seu progrés ja només ha de ser considerat com el treball de concretar-la, de la manera que el recentment difunt Hegel ha indicat amb tanta claredat i precisió.⁴³

Segons els *vells*, Hegel ha deixat una idea precisa del que és la filosofia, i s'ha de seguir. O ja no cal fer sistemes o no s'hi veuen capaçs. Són **escolàstics**: *ordenen* el mètode.

Dels *de dretes* cal destacar l'èxit de la seva doctrina científica i metafísica religiosa. Valoren sobretot l'aspecte absolut que aporta Hegel; l'abstracció conceptual de la **ciència de la lògica**: el pla que Déu tenia abans de decidir crear la matèria física. Però acaben reduïts a un *dogmatisme metafísic* que es defensa a si mateix com a absolut.

Els *d'esquerrers* (Feuerbach, Marx) són més radicals, trencadors: més fidels al mètode dialèctic del mestre (*a través de la negativitat*); en fan una interpretació **materialista**, centrant-se en els aspectes socials i polítics. Parlen del dret, l'estat civil, la Història. Interpreten la Història de la Filosofia cada cop més des d'un punt de vista de sospita; la història de les alienacions, de la **lluita de les ideologies**.

6.1.4. El naixement del pessimisme

Fins ara, tots els problemes filosòfics se solucionaven aplicant *més* del que la trajectòria occidental ja defensava (raó, veritat). Schopenhauer considera (i Wagner i Nietzsche)

⁴³ Afirmació d'un dels editors de la *crítica al mestre* feta a la mort de Hegel.

que és *un error*. Hi ha un **problema amb la constitució de la tradició**, de la qual s'han de voler acceptar i tenir la intenció de solucionar els problemes.

Un d'aquests aspectes és **que la filosofia no és teorètica, sinó un mode de vida, vital**.

6.2. La proposta de Nietzsche

Molt aviat, **Nietzsche** pren dues decisions importants:

1	Se situa dins la trajectòria del pessimisme .
2	Troba una filosofia com a mode de vida .

Figura 3. Les primeres decisions de Nietzsche

Schopenhauer havia sortit d'Occident i s'havia submergit a l'Orient tot buscant allò que finalment li donarà l'hinduisme: una nova manera de viure. **Nietzsche** fa una cosa similar, però no surt d'Occident, senzillament en busca l'origen: la *Grècia presocràtica*.

6.2.1. L'era dels herois

Fins aleshores, els presocràtics eren autors deixats de banda, previs a la Filosofia. Nietzsche els redescobreix i en treu la gran aportació: la **dualitat apol·lini-dionisiaca**.

Dualitat apol·lini-dionisiaca	
Tensions enfrontades en l'art.	
La representació artística hi està <i>intrínsecament lligada</i> : tot i destructiva, també és una font de creativitat , necessària per la salut i el benestar.	
<i>Apol·lo</i>	<i>Dionís</i>
Forma calmada, raonada, estructurada.	Profundament emotiva, caòtica i irracional.
Ambdues estan presents a la tragèdia grega : una autèntica tragèdia només es pot produir de la tensió d'ambdues.	
La seva fusió és ideal .	

Figura 4. Dualitat apol·lini-dionisiaca de Nietzsche

Els grecs no vivien unes condicions millors que els moderns; *per què no els cal generar la moral d'esclaus, la metafísica i la religió monoteista?* Els seus déus són impurs, imperfectes. I tanmateix, vivien sense la imposició del desdeny d'una vida per una altra; un ideal de perfecció que no està garantit... i, de fet, no és més que una ficció.

El món grec no fa promeses de redempció: la terribilitat de l'existència ve donada. *Com aconseguixen els grecs el miracle de mantenir la seva existència?* La seva cultura ofereix un marc mental i d'emulació d'exemple a seguir que fa que el grec **visqui catàrticament la tragèdia**. *Accepta el destí, incloent-ne la part terrible*.

La grandesa de la mentalitat grega presocràtica es basa en **haver evitat caure en el pessimisme i el nihilisme**. Ho impedièn la ideologia heroica homèrica, la Tragèdia Àtica, idees com l'etern retorn del mateix i viure sota una duríssima concepció de l'existència humana que expressa Silè:

Per als humans el millor seria no haver nascut i (quan això ja no és possible) el millor és morir jove.

Precisament per oposar-se a aquesta interpretació tràgica de la condició humana, la benevolència (de Prometeu) és castigada; la humanitat es condemna (amb Pandora): encara **pot evitar la potenciació del sofriment que provoca conservar l'esperança**. Schopenhauer arriba a una conclusió molt similar: *la humanitat ha d'acceptar viure sense la més mínima esperança, perquè només fa que el dolor sigui més intens*.

Cor dionisiac	
Un grup d'actors que canta i balla en honor de Dionís a la tragèdies gregues.	
Era una part vital de la tragèdia grega :	
Part apol·línica	Part dionisiaca
El diàleg.	La música.
El cor excitava les ments de l'audiència vers un frenesí dionisiac que els permetia deixar de veure els actors emmascarats i trobar déus i herois sobre l'escenari.	
Expressa el punt de vista del destí , la cosmovisió tràgica i la veu col·lectiva .	

Figura 5. Cor dionisiac de Nietzsche

L'**etern retorn del mateix** pressuposa un cosmos on *ni els mateixos déus estan per sobre del destí*, sotmesos a lleis còsmiques. Nega tot temps lineal, teologia progressiva, providència divina, redempció o reconciliació final. Els grecs *no s'enganyen*.

Món grec	Modernitat
Immune al pessimisme.	Tothom accepta el nihilisme (Sòcrates, els cristians, els moderns) sense saber-ho.
Evita caure al nihilisme.	

Figura 6. Comparativa de Nietzsche a L'origen de la tragèdia

La raó per la qual el món grec evita el nihilisme és pel model heroic que segueix. Nietzsche considera que *hem d'intentar viure com els grecs*, per més que no puguem ser-ho. Fa una **filosofia del present**: no intenta tornar al passat que idealitza; vol viure el millor possible en el present. Busca un exemple de *vida digna*.

6.3. Nihilisme

Nietzsche sosté que **la societat actual és nihilista**, renunciant a la vida que es té per una fantasia, una promesa buida. La hipòtesi subjacent a Nietzsche és que hi **ha una por primigènica a l'Occident** (racionalista) de descobrir la cruesa insuportable del món.

6.3.1. Nihilisme inconscient

Amb la **decadència de la tragèdia grega** (provocada per un deixeble socràtic) s'imposa la *rebel·lió dels incapaços* de viure la desesperançadora perspectiva tràgica. Durant més de dos mil·lennis imperaran diverses formes de **nihilisme inconscient**.

Tot i que no hi ha múltiples nihilismes, es manifesta amb tantes subtils diferències que camuflen el seu fons comú, cosa que provoca una lluita interna per l'hegemonia d'una de les seves facetes. Primer les **religions**, i després el **positivisme**, la **ciència**, la **tecnologia** i la **indústria** pretendran haver *trobat la veritat i poder-la controlar* a voluntat.

La raó per la qual s'han necessitat dos mil·lennis perquè el nihilisme es descobreixi a si mateix és la seva peculiar *dialèctica*: **mentre no es percep a si mateix com a tal, s'experimenta com a allò més oposat i contrari a qualsevol actitud nihilista**.

És necessari atrevir-se a dir que **allò identificat com a suprem, absolut i diví és la negació de l'únic experimentable**. A més, cal que aconseguir *la gent ho escolti*, ho assumeixi i no reaccioni amb violència venjativa; perquè els priva d'una existència més còmoda i d'una seguretat que és falsa però, alhora, l'única que són capaços de suportar.

El situar *l'efímer instant o la mortal vida ara i aquí* a un nivell superior al *compromís i de l'eternitat del món veritable i diví* és una aposta humanament impossible d'assumir. **Els nihilistes creuen superar la debilitat que ens és intrínseca**, convençuts que tenen amb ells allò suprem, absolut i diví, sentint-se en possessió d'un poder igual.

Però la vida no es pot viure a través d'altres o en abstracte: és una experiència concreta, singular i individual. **Negar-la en favor d'allò transcendent és caure en el nihilisme**. **L'adveniment del nihilisme s'ha repetit infinits cops** perquè la gent decideix una i altra vegada que no sigui veritat allò que ja saben... i les evidències només augmenten.

Nietzsche considera que el moviment nihilista més poderós és el **cristianisme**. Sempre reconeix, però, que **només el nihilisme cristià** (inconscient de si i dotat de la més poderosa voluntat de veritat) **és capaç d'autodestruir-se** i obrir un existir postcristià i postnihilista. És imprescindible (en última instància) per **trencar la dialèctica del nihilisme** del *món vertader*, perquè permet travessar-lo i refutar-lo totalment.

6.3.2. Nihilisme conscient

El nihilista que ha descobert que ho és passa de la **màxima convicció en la voluntat del no-res al no-res de voluntat i de convicció**. Perquè s'ha perdut tot terra on posar peu, el món sencer i la vida es mostren com a absolutament mancs de fons, terra, causa, principi, motiu per seguir vivint, fonament, sentit i raó. La primera vivència

del nihilista és escandalosa: quan descobreix fins a quin punt ho ha sigut, no és d'alliberament ni poder, sinó de **fracàs complet, pèrdua absoluta i caiguda sense fi**.

6.3.3. La guerra contra el nihilisme

Un *nihilisme conscient*, actiu i que (com el lleó) rugeix *no* descriu una part significativa de la *trajectòria nietzscheana*, si bé l'**objectiu nietzscheà** només pot ser un **antinihilisme desacomplexat** que permeti existir més enllà del nihilisme: el *transhome* nietzscheà, el **nen com a metàfora d'un nou començament**.

Això portarà a Nietzsche a reinterpretar tota la seva evolució i obra com a un continuat combat contra les distintes formes del nihilisme perquè cap d'elles és negligible i en cap d'elles vol romandre: totes són formes diferents de negar la vida.

6.3.4. Transvaloració antinihilista

El desengany que resulta de l'esdevenir autoconscient del nihilisme també té **conseqüències positives**: obre la possibilitat a superar-lo amb discursos que digui *sí*, interpretacions antinihilistes i, finalment, maneres de viure no nihilistes. *La forma extrema del nihilisme: el no-res etern* és la gran prova per a un existir no nihilista.

Es tracta de la **part final de la gran guerra** que crearà *nous valors*. Nietzsche és conscient que no és una tasca fàcil, i per això es pensa a si mateix com a mer **profeta**.

6.4. La trajectòria de Nietzsche

La filosofia nietzscheana és la *filosofia de la diferència*: creu que la gran trajectòria hegemònica de **Plató** a **Hegel** s'ha de trencar. Es declara **antinihilista**.

<i>És nihilista qui, a canvi d'uns falsos valors transcendents, sacrifica l'únic que té i l'únic real: la pròpia vida.</i>	
Nihilisme	Moral socràtica.
	Metafísica platònica.
	Tradició cristiana.
	Política de l'home disciplinat i obedient.

Figura 7. Allò que Nietzsche denuncia com a nihilisme

Prioritza l'estètica a l'ètica i la veritat (trampes metafísiques o màscares ascètiques que van en contra de la vida). *L'estètica ho domina tot*, sense importar si la bellesa oculta alguna cosa terrible o l'art acaba convertit en mercaderia per al seu ús banal.

Rebutja la legitimació, sigui metafísica, religiosa, moral o política, i *prescindeix de qualsevol metadiscurs* destinat a sistematitzar. Viu lliure i amb una radical **falta de**

compromís social. Transcendeix els grans conflictes polítics i socials de l'època, creient que no van amb ell, i sovint quasi sense percebre'ls.

Nietzsche és l'únic que no transgredeix de manera duradora amb cap ídol vigent; amb rotunda coherència conclou la *mort de Déu*: la nihilitat de tots els ídols. Amb els postmoderns comparteixen la consciència que **la utopia és impossible**; tenen inclús profundes i insuperables dificultats per explicitar o formular l'ideal amb claredat.

Postmodernitat	
Critificada per la seva <i>debilitat conceptual</i> .	
Tracta de denunciar perilloses propostes modernes i exigir renunciar-hi, però sense proposta concreta ni positiva que sigui una plena alternativa .	
Nietzsche ofereix unes opcions en el nihilisme , similars a les que ofereix la postmodernitat:	El passiu i conformat que, presoner d'un ídol caigut , es deixa morir perquè no pot viure sense ell.
	L'actiu però encara violentament ressentit que es decideix a accelerar brutalment la caiguda i nul·lificar de tot.
	L'actiu i ingènuament creatiu que els limita a proposar i reclamar un nou néixer .

Figura 8. La Postmodernitat i Nietzsche

Una de les ensenyances nietzscheanes més bàsiques neix de denunciar, criticar i **desmuntar la desaforada vanitat i voluntat de domini del modernisme**.

Enemics	Mestres
Els ídols moderns occidentals que, optimistament, creuen posseir o estar en camí de posseir la veritat, el poder, l'ideal i l'emancipació absoluts.	Esperits artístics, esteticistes i que descreuen totalment dels ideals moderns: Schopenhauer i Wagner.

Figura 9. Enemics i mestres de Nietzsche

Nietzsche mai va arribar a ser totalment aliè a la modernitat, contaminat de:

Pessimisme nihilista	La seva <i>individualització utilitarista</i> .
	La seva <i>voluntat de domini</i> centrada en allò productiu.
	El seu <i>ascetisme</i> secularitzat però encara intens.
	El seu <i>gregarisme massificat</i> que en el fons desconfia de la comunitat.
	El seu <i>patrioterisme</i> sense ànima ni convicció.
	Els mateixos <i>vicis</i> de la vella moralitat traspassats a les ideologies.

Figura 10. Pessimisme nihilista i les seves característiques

I Nietzsche ho sap. Per això no es presenta a si mateix com a model de *superhome* o *nen*: **sap que la seva vida no pot abastar el seu ideal**.

Amb els postmoderns coincideixen en la **impossibilitat per arribar a una enunciació mínimament explícita** del que hauria de ser el seu *projecte* o *programa*. Nietzsche, de fet, *només és capaç d'esbossar unes poques metàfores* i simbologies sobre el que vol. D'aquí resulta la **vaguetat de les seves concepcions d'una vida plenament viscuda sense trampes**: s'ha de pensar a través de *noves faules*, però ara sabent que faules.

Übermensch	
L'incorrectament traduït <i>superhome</i> nietzscheà.	
<i>Un tipus de suprema criança, en contrast amb els homes moderns i d'altres nihilistes.</i>	
Nietzsche el considera superior als homes que critica... si bé no és cec a que la pretensió de la designació de <i>superioritat</i> mostra una decisiva dependència a allò que és <i>inferior</i> .	
Transhome	Nietzsche es referia a un home que traspassa ; una translació, un creuament... no una determinació de ser superior.
	És una cosa que està més enllà de l'home ; que ha creuat fora.
S'esforça a evitar la interpretació basada en una superioritat de força o un progrés general (que denuncia com a idees modernes), sense èxit. De fet, pensa en una diversitat tan profunda, radical i abismal entre l'home i el transhome que no té sentit comparar-los .	

Figura 11. L'Übermensch

Voler ser superior a l'home és una manera de ser encara dependent a aquest. Per realment construir la nova vida o el nou ésser és *imprescindible oblidar i edificar amb total indiferència* sobre la vella vida i el vell ésser. S'han de trobar **termes absolutament nous**, que no continguessin aquest llast ni estiguessin encadenats al passat:

Camell	Lleó	Nen
Carrega sobre si el <i>tu deus</i> .	Nega el deure i diu <i>jo vull</i> .	Innocent, el nou inici, el <i>joc</i> .

Figura 12. Els nous termes, extrets d'un dels discursos de Zaratustra

De fet, **és el mateix home el que s'ha de superar**. L'home no és el problema més antic ni el més constant que s'hagi plantejat el saber humà; és, de fet, una invenció recent.

Nietzsche **vincula la capacitat profètica amb el sacrifici d'un mateix** que és imprescindible perquè es realitzi la **profecia del transhome**. *El filòsof queda ancorat en el passat i el present*. Només pot accelerar la seva destrucció perquè visqui el futur.

6.4.1. L'antimodern fascinat per Grècia

(1844 – 1872)

És **sobretot antimodern**. Cerca *definir un model crític del passat a partir del qual judicar el present*: posar de manifest les arrels dionísiaques històriques i reals de Grècia.

Es defineix com a un **intempestiu**, i aquesta definició no canviarà mai.

Pensa la filosofia com a **filosofia de vida**, una actitud vital que no només ensenya com cal viure: *és l'únic camí per viure plenament de la manera que val la pena viure*. Creu que la filosofia i el model tràgic, heroic i dionisiac poden ser essencials per regenerar la decadent vida europea. Dos dels seus mestres destaquen: **Schopenhauer** i **Wagner**.

El **1872** publica *El naixement de la tragèdia*. Hi vol legitimar que, en cert moment de la Història humana, gent rasa, gràcies a la relació amb els mites i la tragèdia, **vivien sense caure en el pessimisme**, el nihilisme, la rebel·lió d'esclaus. Per **evitar una metafísica d'artista** diu que *en la tragèdia no n'hi ha prou amb obres d'art* perquè la gent existeixi de manera no nihilista. Col·loca la **tradició dionisiaca al nivell de l'apol·línia**.

6.4.2. Maledicció

(1872 – 1879)

Rebutgen la seva interpretació de la tragèdia grega. El **1879** abandona el món acadèmic. S'allunya dels seus mestres: critica **Wagner** de ser egòlatra, cristià i progermànic; i a **Schopenhauer** com a una nova manera, pessimista i estetitzant, de negar la vida.

6.4.3. El solitari i vagabund lliurepensador

(1880 – 1883)

La **llibertat**, **independència** i **creativitat** de Nietzsche es disparen. Pren consciència que *la seva intempestivitat comporta també una radical solitud*, i el seu **elitisme de l'esperit** s'accentua. És un elitisme basat en el conjunt de les *capacitats vitals de l'ànim*, més que intel·lectual. En destaca la **valentia respecte la terribilitat de l'existència**: cal atrevir-se a *pensar lliurement d'acord amb la sospita*. Reclama un **sí total a la vida**.

És el **període positivista nietzscheà**: creu trobar una aliada en la ciència per destruir la fal·làcia occidental. Acaba **denunciant-ne la tendència a coronar-se** com a *veritat*.

Perpètua transvaloració
Abdicació total i definitiva del concepte de veritat. Adopció d'un ús <i>inacabable de la sospita</i> .

Figura 13. Perpètua transvaloració

La sospita filosòfica és perpètuament necessària, perquè tota destrucció d'un valor es fa des d'un altre que hi ha perill que es divinitzi... i que ha de ser transvalorat.

6.4.4. Així va predicar Nietzsche

(1883 – 1886)

Nietzsche intenta **explicar-se de manera metafòrica**, seguint els models dels llibres *inspirats* de les grans religions. Redacta *Així va parlar Zaratustra*.

No renuncia a un plantejament positiu de la problemàtica de la vida i es resisteix a reduir-se a un discurs que es limiti a denunciar i destruir. Vol intentar-ne un que sigui essencialment afirmatiu: suggerint, simbolitzant, mostrant i (molt sovint) ironitzant.

Voluntat de veritat
L'arrel dels problemes d'Occident.
Raó per la qual Nietzsche no pot demostrar una veritat universal: cometria el mateix error.

Figura 14. Voluntat de veritat

Però escriure el seu propi discurs és conceptualment molt complicat, perquè tendeix a generar **paradoxes**: *es pot racionalment posar en qüestió la racionalitat (encara que sigui només l'occidental)? Pot sostenir-se i tenir sentit un discurs que es basa en qüestionar i negar tots els recursos tradicionals de la filosofia i del pensament?*

Així va parlar Zaratustra és l'exemple de com transvalorar els valors tradicionals, sabent que es construeixen així nous valors que tampoc no poden ser divinitzats i, per tant, exigiran una transvaloració. El personatge i els discursos de **Zaratustra són un clar exemple de falla**, símbol, metàfora, mite o paràbola, però que es diferencien de les altres precisament perquè en tot moment *es presenten explícitament com a tals*.

És un **discurs molt abstracte**: *deixa que per als lectors sigui també una experiència*. I vol que a través d'aquesta experiència es vegin obligats a canviar la manera de viure. **Procura animar a la gent a que faci les seves pròpies reflexions**.

Zaratustra és la part de la tasca nietzscheana que diu sí; la transvaloració, el no.

En el següent capítol, planteja un dilema amb un **endeví**.

—I vaig veure venir una gran tristor sobre els homes. Els millors es van cansar de les seves obres. Una doctrina es va difondre, i just a ella corria una fe: *Tot està buit, tot és idèntic, tot va ser*. I des de tots els turons l'eco repetia: *Tot està buit, tot és idèntic, tot va ser!* Sense dubte hem collit: però per què se'ns han podrit els fruits s'han ennegrit? Què va caure de la malvada lluna l'última nit? Inútil ha sigut tota la feina, el verí s'ha transformat en el nostre vi, el mal d'ull ha cremat els nostres camps i cors, tornant-los grocs.

»Tots nosaltres ens hem tornat àrids; i si cau foc sobre nosaltres, ens reduïrem a pols, com la cendra: encara més, nosaltres hem cansat fins el mateix foc. Tots els pous se'ns han assecat, també el mar s'ha retirat. Tots els terres volen obrir-se, perquè la profunditat se'ns vol empassar!

»*Ai, on queda encara un mar on poder enfonsar-se?*: així ressona el nostre lament, allunyant-se sobre els aiguamolls plans. En realitat, estem massa cansats fins i tot per morir; ara continuem estant desperts i sobrevivim... en càmeres sepulcrales!

Així va escoltar Zaratustra parlar a un endeví; i el seu vaticini li va arribar al cor i l'hi va transformar. Trist i cansat anava d'un lloc a un altre; i va acabar assemblant-se a aquells de qui l'endeví havia parlat.

—En realitat —va dir un dels deixebles—, d'aquí a poc arribarà aquest llarg ocàs. Ai, com salvaré la meua llum portant-la a una altra banda! Que no s'apagui enmig d'aquesta tristor! Ha de ser llum per mons remots i fins i tot per nits remotíssimes!

Entristit d'aquesta manera al seu cor anava Zaratustra d'una banda a una altra; i durant tres dies no va prendre ni beguda ni menjar, va estar intranquil i va perdre la parla. Finalment va caure en un profund son. Però els seus deixebles estaven asseguts al seu voltant, en llargues vigílies nocturnes, i esperaven preocupats a veure si es despertava i recobrava la parla i es curava de la seva tribulació.

I aquest és el discurs que Zaratustra va pronunciar en despertar; la seva veu arribava als seus deixebles com des d'una remota llunyania.

—Escolteu el somni que he somniat, amics, i ajudeu-me a endevinar el seu sentit! Un enigma segueix sent per mi aquest somni; el seu sentit està ocult dins seu, empresonat allí, i encara no vola per sobre seu amb ales lliures.

»Jo havia renunciat a tota vida, així somniava. Era un vigilant nocturn i en un guardià de tombes m'havia convertit jo allà a dalt al solitari castell muntanyós de la mort. Allà dalt guardava jo els seus taüts: plenes estaven les llòbregues voltes de tals trofeus de victòria. Des dels taüt de cristall em mirava la vida vençuda. Jo respirava l'olor d'eternitats reduïdes a pols: sufocada i plena de pols jeia la meua ànima pel terra. I qui hauria pogut airejar allà la seva ànima!

»Una claredat de mitjanit em rodejava constantment, la solitud s'havia arraulit al seu costat; i, com a tercera cosa, un mortal silenci ple d'esbufecs, el pitjor dels meus amics. Jo duia claus, les més rovelloses de les claus; i entenia d'obrir amb elles la més grinyolant de les portes. Semblant a un irritat grall de corretges corria el soroll pels llargs corredors quan les fulles de la porta s'obrien: hostilment grinyolava aquell ocell, i no li agradava ser despertat. Però més espantós era encara i més oprimia el cor quan de nou es feia el silenci i al voltant emmudia tot i jo esta assegut sol enmig d'aquell pèrfid callar.

»Així se me n'anava i se m'escapava el temps, si és que temps hi havia encara: què se jo d'això! Però finalment va passar alguna cosa que em va despertar. Tres vegades ressonaren a les portes cops com trons, i tres vegades les voltes van repetir l'eco ululant: jo vaig marxar aleshores cap a la porta.

»*Alpa!*, vaig exclamar, *qui porta cendra a la muntanya? Alpa! Alpa! Qui porta cendra a la muntanya?* I vaig ficar la clau i vaig empènyer la porta i vaig forcejar. Però no es va obrir ni l'amplada d'un dit: aleshores un vent rugent va obrir amb violència les seves portes, i entre aguts xiulets i xerrics va tirar cap a mi un negre taüt: i enmig de rugir, xiular i xerricar,

el taüt es va fer bocins i va escopir milers de rialles diferents. I des de mil grotesques figures de nens, àngels, òlibes, necis i papallones grans com nens alguna cosa va riure i es va burlar de mi i va rugir contra mi.

»Un espant horrorós es va apoderar de mi: em va tirar a terra. I jo vaig cridar d'horror com mai havia cridat. Però el meu propi crit em va despertar; i vaig tornar a mi.

Així va explicar Zaratustra el seu somni, i després va callar: perquè encara no sabia la interpretació del seu somni. Però el deixeble que ell més estimava es va aixecar amb prestesa, va agafar la mà de Zaratustra i va dir:

—La teva mateixa vida ens dona la interpretació d'aquest somni, Zaratustra! No ets tu mateix el vent de xerricants xiulets que arrenca les portes dels castells de la port? No ets tu mateix el taüt ple de maldats multicolors i de grotesques figures angelicals de la vida? En realitat, similar a mil infantils rialles diferents penetra Zaratustra en totes les càmeres mortuòries, rient-se d'aquells guardians nocturns i vigilants de tombes, i de tots els que fan soroll amb ombrívols claus. Tu els despertaràs i abatràs amb les teves rialles; el seu desmaiar-se i tornar en si demostraran el teu poder sobre ells. I encara que vinguin el llarg crepuscle i la fatiga mortal, en el nostre cel tu no t'enfonsaràs en l'ocàs, tu, advocant per la vida!

»Noves estrelles ens has fet veure, i noves magnificències nocturnes; en realitat, la reialla mateixa l'has estès com una tenda multicolor sobre nosaltres. Des d'ara brotaran sempre rialles infantils dels taüts; des d'ara un vent fort vencerà sempre a tota fatiga mora: d'això ets tu mateix per a nosaltres garant i endeví! En realitat, amb ells mateixos has somniat, amb els teus enemics: aquest ha sigut el teu somni més difícil! Perquè així com t'has despertat d'entre ells i has tornat a tu, així també ells han de despertar d'ells mateixos, i tornar a tu!

Així va dir aquell deixeble; i tots els altres s'aproparen aleshores a Zaratustra, i li van prendre les mans i volien persuadir-lo a que abandonés el jaç i la tristesa i retornés amb ells. Però Zaratustra va romandre assegut en el seu jaç, rígid i amb una mirada estranya. Com algú que retorna a casa des d'un remot país estranger, així mirava ell els seus deixebles, i examinava els seus rostres; i encara no els reconeixia. Però quan ells el van aixecar i el van posar de peu, heus aquí que de sobte els seus ulls van canviar; va comprendre tot el que havia passat, es va acariciar la barba i va dir amb forta veu:

—Bé! Això arribarà en el seu moment: ara procureu, deixebles meus, que mengem un bon àpat, i aviat! Així penso fer penitència dels meus malsons! Però l'endeví ha de menjar i beure al meu costat: i en realitat, vull demostrar-li encara un mar on pot ofegar-se!

Així va parlar Zaratustra. Després va estar mirant una llarga estona el rostre del deixeble que havia fet d'interpret del somni, i mentre mirava movia el cap.

L'endeví és el descobridor del nihilisme. Fa el mateix personatge que el *boig*, que sempre diu la veritat. **El somni té dues parts:** una de primera molt *negativa*, fosca; i una segona que *ho trasbalsa tot*, i que del pànic el fa despertar. **Zaratustra és l'anti-nihilista:** el predicador de la superació del nihilisme. Per tant, *el deixeble l'encertaria en anomenar-lo la sortida del nihilisme, però s'equivoca en menysprear el contrincant.*

Camell	Lleó	Nen
L'endeví (l'adversari).	El deixeble (massa mans).	L'aspiració.

Figura 15. Catalogació dels personatges de l'endeví d'Així parlà Zaratustra

Zaratustra emmalalteix i comença a comportar-se com un home nihilista; al somni comença com a nihilista; lluita i es desperta. Però inclús aleshores no sap interpretar-lo. Quan el deixeble salta per dir que no es preocupi, ell se'l mira astorat. Esperava més dels seus deixebles; especialment, del més estimat. **Perquè el nihilisme és una bèstia que no s'ha de menysprear.** Zaratustra es prepara per una llarga i sacrificada guerra.

La transició a la meitat del somni és una reacció *anímico-mental en la realització que no és suportable la situació on es troba* (el nihilisme i alienació de la primera meitat del somni). **Es recupera amb gran valentia davant la terribilitat de la seva existència.**

6.4.5. Teorització de la trampa més bàsica: el nihilisme

(1886 – 1889)

L'estil místic de Zaratustra és substituït per una **encara més radical aplicació de la sospita** com a recerca genealògica. El filòsof de la sospita ha de fer renovats esforços contínuament per tal que **la pròpia denúncia no s'acabi institucionalitzant.**

A partir de **1886** reedita les seves pròpies obres, amb una forta i aspra autocrítica.

El nihilisme és davant la porta: d'on ve aquest, el més sinistre de tots els hostes?⁴⁴

L'evolució coincideix i té una causa principal en el **descobrimet de l'element comú** de tots els seus enemics i trampa subjacent a totes les que ha denunciat: el **nihilisme**.

Nihilisme	
<i>La negació radical de la vida, sacrificada per valors ficticis.</i>	
Nietzsche	És un intempestiu perquè el seu temps, societat i cultura són <i>nihilistes</i> .
	És un antimodern perquè la modernitat és l'època de l'adveniment del <i>nihilisme</i> .
	Admira la Grècia arcaica perquè és una època <i>no nihilista</i> .

Figura 16. Nihilisme

⁴⁴ Fragment pòstum VIII, Nietzsche (1885-1887).

Nietzsche és un **antinihilista** en un món nihilista (que no sap que ho és). I ell sap que és antinihilista, perquè **ha estat capaç d'explicar, desemmascarar i lluitar contra totes les infinites formes en què s'amaga el nihilisme**. La sospita vitalista de Nietzsche ha trobat i superat finalment l'arrel profunda i la *gran guerra* que ha mogut la seva evolució i pensament: *denunciar el nihilisme i fer possible una vida no nihilista*.

Voluntat de potència
Actitud vital antinihilista.
<i>El nen és innocència i oblit, un nou començament, un joc, una roda que gira per ella mateixa, un primer moviment, un sagrat dir-sí. Per al joc de la creació es necessita un sagrat dir-sí: l'esperit vol ara la seva voluntat, qui va perdre el món, torna a guanyar el seu món.</i>
Rebutja tota comparació amb els altres i, simplement, aspira a augmentar o maximitzar la pròpia potència vital. Si hom augmenta la voluntat de potència o la pròpia potència vital, no nega ni pren res a ningú.
<i>Viu i deixa viure.</i>

Figura 17. Voluntat de potència

En les seves darreres obres, identifica el nihilisme amb tota la **moral del sacerdot**.

Moral de sacerdot	Moral del senyor
Moral imposada per les religions dominants.	Es basa en l'afirmació de la vida, la <i>voluntat de poder</i> i la cerca de la grandesa, la vitalitat i afirmació d'un mateix (de la individualitat).
Es caracteritza pel seu <i>origen en la negació de la vida terrenal</i> i el seu enfocament en la transcendència la salvació del més enllà.	

Figura 18. Morals de sacerdot i del senyor

6.5.6. La manipulació de l'intempestiu dement

(1889 – 1890)

El gener de 1889 Nietzsche col·lapsa a Torí. Mai es recuperarà.